
UVOD U EKONOMIJU

Dr Vinko Nikić

Fakultet za Mediteranske poslovne studije -
Tivat

DEFINICIJA EKONOMIJE I PREDMET PROUČAVANJA

- ❑ Ekonomija je nauka o zakonima koji vladaju u proizvodnji i raspodjeli materijalnih sredstava za zadovoljenje ljudskih potreba
- ❑ Ekonomija proučava proces stvaranja i raspodjele društvenog bogatstva
- ❑ Ekonomija kao nauka proučava ljudske aktivnosti u privrednom životu i nastoji da otkrije pravila i zakone koji vladaju ovim oblikom ljudske djelatnosti
- ❑ Ekonomija je nauka koja proučava ljudsko ponašanje za koje je karakterističan odnos između ciljeva i oskudnih sredstava koja imaju alternativne upotrebe

USLOVI ZA ODREĐIVANJE EKONOMSKE AKTIVNOSTI

- Mora da postoji više ciljeva
 - Potrebno je da postoji mogućnost njihovog rangiranja po značaju i hitnosti
 - Neophodno je ograničavanje sredstava za ostvarivanje istih
 - Da sredstva imaju više alternativnih upotreba
- ❖ **Suština ekonomskog problema je u tome da ljudi vrše izbor**

EKONOMIJA KAO DRUŠTVENA NAUKA

- ❑ Istražuje ekonomske odnose između ljudi koji nastaju u okviru ekonomske aktivnosti i proučava zavisnost tih odnosa od uzajamnog čovjeka i prirode unutar društvenog procesa rada
- ❑ Ima zadatak da otkrije objektivne ekonomske zakone koji vladaju društvenim odnosima na određenom stepenu razvoja proizvodnih snaga

LJUDSKE POTREBE I NJIHOVO ZADOVOLJAVANJE

- ❑ Cilj privredne aktivnosti je zadovoljavanje ljudskih potreba
- ❑ Ljudske potrebe se zadovoljavaju na bazi prioriteta – po hitnosti i važnosti
- ❑ Prioritet je zadovoljenje osnovnih bioloških potreba
- ❑ Luksuzne potrebe – potrebe izvedenog karaktera čije zadovoljenje nije nužno
- ❑ Potrebe su periodičnog karaktera, stalno se obnavljaju

MATERIJALNA DOBRA I NJIHOV KARAKTER PROIZVODNJE

- ❑ Materijalna dobra dijelimo:
 - Materijalna dobra Prvog reda ili potrošna dobra za zadovoljavanje ljudskih potreba
 - Dobra Višeg reda – proizvodna dobra (bez kojih se ne mogu stvarati dobra prvog reda) – sredstva za proizvodnju
- ❑ Tehnološki karakter (trošenje sredstava za proizvodnju i ljudskog rada – proizvodnja materijalnih dobara)
- ❑ Društveni karakter (ne postoji izolovana proizvodnja jedni od drugih)
- ❑ Razmjena dobara – poseban mehanizam raspodjela materijalnih dobara

RASPODJELA DOHOTKA

kao predmet proučavanja ekonomije

- ❑ Raspodjela daje odgovor koliko će svaki pojedinac ili društvene grupe da učestvuju u prisvajanju proizvedenih dobara
- ❑ Raspodjela pruža odgovor na pitanje za koga se proizvodi
- ❑ **Primjer raspodjele u svijetu u 1992. godini.**

	<u>Neraz.</u>	<u>Sr.raz.</u>	<u>Visoko Raz.</u>	<u>Cijeli svij.</u>
% Svj. Stanov.	59	26	15	100
Doh. Po gl.stan.\$	390	2490	22.160	4280
Sv.dohod. %	5	15	80	100
God.života	62	68	77	66
En.u kg. Nafta po st.	338	1812	5101	1447

EKONOMIJA ROBINZONA KRUSOA

- Važnost pravilnog izbora oskudnih resursa

Primjer proizvodne mogućnosti

RIBA		VOĆE	
<u>Rad</u>	<u>kg</u>	<u>Rad</u>	<u>kg</u>
2	25	0	0
1	15	1	20
0	0	2	30

- “Oportunitetni trošak proizvodnje - predstavlja gubitak količine druge robe koji se mora žrtvovati radi proizvodnje prve robe”.
- Tržište preko mehanizma cijena pokazuje: šta se proizvodi, kako se proizvodi, i za koga se proizvodi.
- Ekonomija nauka o optimalnom izboru u situaciji oskudnih resursa s jedne strane i brojnih ciljeva s druge strane

EKONOMSKI SISTEM I NJEGOVI OPŠTI ELEMENTI

- ❖ **RESURSI** – su raspoloživi materijalni i nematerijalni izvori stvaranja materijalnog bogastva i dijele se na:
 - Prirodni izvori
 - Sredstva za proizvodnju
 - Stanovništvo “humani kapital”
 - Preduzetništvo

- ❑ Pomenuti resursi nazivaju se faktorima proizvodnje, subjektivnim i materijalnim činiocima proizvodnje.

- ❑ Osnovna obilježja resursa su:
 - Oskudnost i produktivnost
 - Obnovljivost i neobnovljivost

EKONOMSKI SISTEM I NJEGOVI OPŠTI ELEMENTI

- ❖ **PRIVREDNI SUBJEKTI** - predstavljaju pojedince ili organizovane grupe pojedinaca koje samostalno donose privredne odluke, uživaju koristi od njih i snose rizik kao moguću posljedicu istih.
- ❑ Privredne subjekte dijelimo na:
 - Preduzeća (Cilj i preferencija, hijerarhija)
 - Domaćinstva (Cilj i preferencija)
 - Država (Cilj i preferencija)
- ❑ *Svojinski odnosi* – imaju dominantan uticaj na ciljeve ponašanja privrednih subjekata
- ❑ Preferencije potrošača su različite i njima se ostavlja mogućnost biranja konkretnih dobara za podmirivanje svojih potreba

EKONOMSKI SISTEM I NJEGOVI OPŠTI ELEMENTI

- ❖ *AKTIVNOSTI* – po Marksovom uvjerenju u privrednom životu svakog društva se mogu podijeliti na četiri osnovne i to:
 - Proizvodnja
 - Potrošnja
 - Raspodjela
 - Razmjena

- Proširene aktivnosti su:
 - Finansijska aktivnost – koja se odnosi na monetarnu privredu
 - Investiciona aktivnost – proces raspodjele i razmjene u sadašnjosti radi povećanja proizvodnje u budućnosti
 - Unutrašnja i spoljno trgovinska razmjena roba i usluga

EKONOMSKI SISTEM I NJEGOVI OPŠTI ELEMENTI

- ❖ *INSTITUCIJE* - Predstavljaju trajan oblik veza između privrednih subjekata unutar kojih se na ustaljen način odvijaju ekonomske aktivnosti
 - Tržište – kao klasičan primjer ekonomske institucije
 - Planiranje – ustaljeni način alokacije privrednih resursa
 - Svojina – definiše način korišćenja, upotrebe i raspolaganja stvari i sem vlasnika, isključuje sva druga lica iz posjedovanja predmeta svojine

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

- ❖ Ekonomija je nauka o zakonima koji vladaju u proizvodnji i raspodjeli materijalnih dobara neophodnih za zadovoljenje ljudskih potreba
- ❖ Ekonomija je nauka koja proučava ljudsko ponašanje vezano za odnos između ciljeva i oskudnih sredstava koja imaju alternativne upotrebe
- ❖ Uredjen skup ekonomskih odnosa predstavlja ekonomski sistem
- ❖ Privredni subjekti su pojedinci ili organizovane grupe pojedinaca koje samostalno donose privredne odluke
- ❖ Proizvodnja, raspodjela, razmjena i potrošnja osnovne su privredne aktivnosti
- ❖ Tržište i svojina su najznačajnije institucije privrednog sistema kao trajan oblik veza između privrednih subjekata

PREDUZEĆE - Pravni oblik profitne organizacije

- ❖ U tržišnoj privredi svakom toku proizvedenih roba i usluga odgovara određeni tok vrijednosti.
- ❖ Preduzeca proizvode robe i usluge radi prodaje na trzistu.
- ❑ Prihod -Prodana kolicina robe pomnožena sa tržišnim cijenama
- ❑ Ukupan prihod mora da se uporedi sa ukupnim troskovima da bi se vidjelo da li je preduzeće u posmatranom obračunskom periodu ostvarilo dobit ili gubitke. Dobit je pozitivna razlika između ukupnih prihoda i ukupnih troškova dok su gubici njihova negativna razlika.
- ❑ Finansiski izvestaj koji utvrđuje dobit ili gubitke naziva se *bilans uspjeha*
- ❑ Preduzeće mora imati imovinu kojom odgovara za preuzete obaveze po osnovu raznih ugovora.
- ❑ Finansijski izvještaj koji utvrđuje stanje imovine i obaveza naziva se *bilans stanja preduzeca*

BILANS STANJA PREDUZEĆA

AKTIVA

OSNOVNA SREDSTVA	
Zemlja i zgrade	230
Mašina i oprema	800
Ulaganje u pov.Preduzeća	110
Nematerijalna ulaganja	40
OBRTNA SREDSTVA	
Ukupne zalihe	310
Potraživ. prema kupcima	350
Tekuće investicije	10
Kratkoročni depoziti	90
Gotov novac	20

UKUPNA IMOVINA 1.960

PASIVA

NETO IMOVINA	
Kumulativne Pov. Akcije	100
Obične akcije	600
Rezerve	440
POZAJMLJENI KAPITAL	
Zajmovi od 1-5 g.	70
Zajmovi preko 5g.	370
TEKUĆE OBAVEZE	
Dugovanja prodavcima	210
Krediti do 1 g.	30
Ostala dugovanja	140

OBAVEZE I NETO IMOVINA 1.960

BILANS USPJEHA PREDUZEĆA

PRIHODI

Prihodi od prodaje u zemlji	700
Prihodi od prodaje u svijetu	770
Prihodi od ind. Svojine	15
Prihodi od fin. Investicija	20

RASHODI

Troškovi materijal	870
Plate i nadnice	320
Dop. Pen.i soc. Fon.	30
Amortizacija	115
Plaćene kamate	35

DOBIT

Učešće zap. u pod. D.	10
Porez na dobit	35
Dividende po P.A.	10
Dividende po O.A.	60
Odobreno rezervama	20

UKUPNI PRIHODI **1.505**

UKUPNI RASHODI **1.505**

OBLICI PREDUZEĆA

- ❖ Sa pravne tačke gledišta postoje dva osnovna oblika preduzeća društva lica i društva kapitala.
- ❑ **DRUŠTVA LICA:**
 - **Sopstvena preduzeća** – gdje su funkcije upravljanja i prisvajanja koncentrisane u jednom istom licu. Krajnji vlasnik preduzeća je ujedno i neposredni vlasnik stvari sa kojima preduzeće obavlja svoju privrednu delatnost.
 - **Ortakluk** – kao oblik preduzeća koji omogućava formiranje veće mase kapitala. U svijetu se obično ortakluci obrazuju kod profesionalnih djelatnosti kod kojih su lične sposobnosti i kvalifikacije ortaka važnije od količine kapitala kojom raspolažu- ljekari, pravnici, konsultanti

OBLICI PREDUZEĆA

❖ DRUŠTVA KAPITALA

❑ *Društva sa ograničenom odgovornošću -DOO*, svako od ulagača učestvuje sa određenim ulogom, ulozi ne moraju biti jednaki i mogu se sastojati iz novca, stvari i materijalnih prava. Društvo za svoje obaveze odgovara cjelokupnom uloženom imovinom ali članovi društva ne odgovaraju svojom imovinom za obaveze društva

❑ *Organi društva su:*

- Direktor
- Upravni odbor
- Nadzorni odbor
- Skupština

OBLICI PREDUZEĆA

❖ DRUŠTVA KAPITALA

- ❑ *Akcionarsko društvo* - svoj početni kapital formira na osnovu prodaje akcija budućim akcionarima, odnosno vlasnicima preduzeć. Kasnije se kapital društva uvećava ili kroz izdavanje novih akcija ili putem zadržavanja profita i njihovog reinvestiranja.
- *Prednosti akcionarskog društva* - lako prikupljanje novog kapitala, ograničena imovinska odgovornost vlasnika, disperzija rizika, trajnost...
- *Nedostaci akcionarskog društva* - jedan isti dohadak se oporezuje tri puta (porez na dobit, porez na dividende, porez na ukupan prihod), porez na kapitalnu dobit uslijed povećanja cijena akcija, odnos principala i agenata (vlasnika i direktora)

UPOREDNE KARAKTERISTIKE

❖ *AKCIONARSKO DRUŠTVO*

- DRUŠTVO MOGU OSNOVATI JEDAN ILI VIŠE OSNIVAČA
- DRUŠTVO IMA SVOJSTVO PRAVNOG LICA
- DRUŠTVO IMA IMOVINU KOJOM ODGOVARA ZA OBAVEZE KOJE PREUZIMA U PRAVNOM PROMETU
- IMOVINA DRUŠTVA JE ODVOJENA OD IMOVINE AKCIONARA
- MINIMALNI NOVČANI KAPITAL IZNOSI 25000,00 EURA I MORA BITI UPLAĆEN U CJELINI
- OSNOVNI KAPITAL DRUŠTVA PODIJELJEN JE NA AKCIJE ODREĐENE NOMINALNE VRIJEDNOSTI
- ZAKLJUČENJEM UGOVORA O OSNIVANJU OSNIVAČI POSTAJU AKCIONARI
- NAKON ZAKLJUČENJA UGOVORA O OSNIVANJU UPUĆUJE SE JAVNI POZIV-PROSPEKT ZA UPIS I UPLATU AKCIJA.
- STATUT JE OSNOVNI AKT DRUŠTVA

UPOREDNE KARAKTERISTIKE

❖ DRUŠTVO SA OGRANIČENOM ODGOVORNOŠĆU

- DRUŠTVO OSNIVAJU FIZIČKA I PRAVNA LICA RADI STICANJA DOBITI
- DRUŠTVO NE MOŽE IMATI VIŠE OD 30 ČLANOVA
- KAPITAL DRUŠTVA PODIJELJEN JE NA UDJELE
- ULOZI MOGU BITI NOVČANI I NENOVČANI A NE MOGU BITI U RADU I PRUŽANJU USLUGA
- DRUŠTVO IMA STATUT, TO JE USLOV ZA PUNOVAŽNO OSNIVANJE DRUŠTVA
- SKUPŠTINA , ODBOR DIREKTORA I SEKRETAR NIJESU OBAVEZNI ORGANI DRUŠTVA
- IZVRŠNI DIREKTOR JE JEDINI OBAVEZNI ORGAN DRUŠTVA
- DJELOKRUG RADA DIREKTORA ODREDJUJE SE STATUTOM
- STATUT ODREDJUJE PRAVILA PRENOSA UDJELA IZMEDJU ČLANOVA U POGLEDU REDOSLJEDA PRVENSTVA, OČUVANJE POSTOJEĆE SRAZMJERE I SLIČNO.
- STATUTOM SE MOŽE ODREDITI PRAVO PREČE KUPOVINE UDJELA U SLUČAJU DA DRUŠTVO DONESE ODLUKU O POVEĆANJU OSNOVNOG KAPITALA.
- A.D I D.O.O. SU DRUŠTVA KAPITALA, ORTAČKO I KOMANDITNO DRUŠTVO SU DRUŠTVA LICA

OBLICI PREDUZEĆA

❖ JAVNO PREDUZEĆE

- Proizvodi javna dobra i pruža javne usluge (zadatak proizvodnje javnih dobara je da ponudi onu njihovu količinu koja će zadovoljiti svu tražnju pri datim prodajnim cijenama)
- To su sva preduzeća, bez obzira na oblik svojine, koja obavljaju svoju djelatnost u oblasti javnog interesa
- Država po pravilu kontroliše politiku cijena javnih preduzeća i postavlja ograničenja u pogledu izbora uprave preduzeća
- Jedna trećina članova uprave mora biti birana iz redova zaposlenih u javnim preduzećima
- Javni interes se obično vezuje za delatnosti u oblasti infrastrukture - saobraćaj, zeljeznice, energetiku, telekomunikacije i sl.
- Država ima obavezu da vodi računa o stabilnosti cjelokupnog tržišta, to je njena briga za infrastrukturne djelatnosti od javnog interesa

NEPROFITNE ORGANIZACIJE

❖ NEPROFITNE ORGANIZACIJE

- **Višestruka javnost.** - Nefitne organizacije u procesu poslovanja održavaju neposredne veze sa najmanje dvije velike grupe u njihovoj javnosti sa klijentima i osnivačima. Prvi uvijek postavljaju pitanje alokacije sredstava , dok su drugi prinuđeni da ih pribavljaju.
- **Višestruki ciljevi.** - Nefitne organizacije su sklone da postavljaju više od jednog cilja . Nefitna organizacija mora da vodi računa o zadovoljenju potreba svojih klijenata, ali i o društvenim interesima.
- **Preimućstvo usluga, a ne dobara.** - Većina nefitnih organizacija bavi se uslužnim djelatnostima, a ne proizvodnjom ili pribavljanjem dobara.
- **Javna kontrola i uticaj netržišnih faktora.** - Nefitne organizacije podvrgnute su snažnoj javnoj i društvenoj kontroli , u cilju provjere zakonitog korištenja sredstava iz subvencioniranih izvora i onih stvorenih poreskim olakšicama

TRŽIŠTE: VEZA IZMEĐU POTROŠAČA I PREDUZEĆA

- ❖ Tržište predstavlja skup ugovora između kupaca i prodavaca radi razmjene roba i usluga
- ❖ Svojina i tržište su dvije osnovne institucije ekonomskog sistema
- ❖ Svojina određuje ko će biti učesnik na tržištu i kako će se ponašati u tržišnoj razmjeni, dok tržište predstavlja uredjeni i ustaljeni postupak odvijanja razmjenskih odnosa
- ❖ Uredjenost tržišta znači da postoje čvrsto definisana pravila ponašanja kojih se drže svi učesnici razmjene
- ❖ Povezivanje kupaca i prodavaca povezuje se proizvodnja sa potrošnjom i time se omogućava nesmetano odvijanje društvene reprodukcije

KARAKTERISTIKE TRŽIŠTA I NJEGOVA PODJELA

SVA TRŽIŠTA DIJELIMO NA:

- ❑ Tržišta roba i usluga
- ❑ Tržišta faktora proizvodnje
- ❑ Tržište novca
- Fokus pažnje na odnos razmjene na tržištu roba i usluga
- Trampa - kao oblik razmjene na tržištu
- Tipičan oblik razmjene predstavlja robno - novčani promet - novac sredstvo razmjene roba i usluga
- Decentralizovano odlučivanje - karakterističan sistem odlučivanja na tržištu uopšte
- Svi kupci i prodavci pojedinačno predstavljaju nezavisne centre odlučivanja
- Donošenje odluka na bazi raspoloživih informacija, neizvjesnost i rizik zbog nedostatka istih

TRŽIŠNA FUNKCIJA I NJENA PODJELA

- ❑ **Osnovna tržišna funkcija** - povezivanje proizvodnje i potrošnje u privrednom sistemu u kome vladajući odnosi svojine dovode do pojave decentralizovanog odlučivanja.
- ❑ Osnovna tržišna funkcija se rasčlanjuje na četiri konkretne tržišne funkcije:
 - **Informativna funkcija** - pružanje opšte informacije o stanju ponude i tražnje za odredjenom robom ili uslugom - **tržišna cijena**
 - **Selektivna funkcija** - selekcija privrednih subjekata - nagrada i motivacija efikasnijim i produktivnijim, kažnjavanje neefikasnih i nedovoljno produktivnih
 - **Alokativna funkcija** - Djelatnosti u kojima raste cijena proizvoda javlja se mogućnost zarade ekstra dobiti, dok u drugim djelatnostima gdje opadaju cijene mogućnost zarade se sužava uz pojavu formiranja gubitaka.
 - **Distributivna funkcija** - Primarna raspodjela društvenog proizvoda predstavlja postupak određivanja cijena faktora proizvodnje na osnovu kojih njihovi vlasnici stižu dohotke i učestvuju u raspodjeli

CIJENE I NJIHOVA ULOGA NA TRŽIŠTU

- Cijene izražavaju odnos razmjene roba izražene u novcu
- Cijene kao rezultat ponude i tražnje na tržištu
- Cijene se izračunavaju u količini novca po jedinici proizvoda koja mora biti plaćena da bi se pribavila roba
- Sa stanovišta prodavca, to je količina novca po jedinici proizvoda koju on dobije za prodatu robu
- Tržište cijena kao agregator svih pojedinačnih odluka, koji određuje šta, koliko i za koga da se proizvodi
- Mješovita privreda – je ona gdje i tržište i državna kontrola medjusobno odredjuju šta će se, koliko i za koga proizvoditi
- Privreda bivše Jugoslavije – klasičan primjer mješovite privrede više okrenute ka strani države, manje ka strani potpunog slobodnoig tržišta

PONUDA ROBA NA TRŽIŠTU

- Ponuda predstavlja onu količinu roba koju su proizvođači spremni da prodaju po odgovarajućim cijenama
- Uloga prodavca kao nosioca ponude na tržištu.
- Trgovina kao djelatnost koja se bavi prodajom roba i kao posrednik između proizvođača roba i njihovih kupaca.
- Ponuda roba određuje se prema onoj količini proizvoda koja garantuje ostvarivanje najveće dobiti
- Kada uprava preduzeća donosi odluku o obimu proizvodnje i o veličini ponude roba ona uvijek vodi računa o prihodima i troškovima
- Ponuda roba je uvijek vezana za odgovarajući prostor: lokalno, regionalno, nacionalno i svjetsko tržište
- Ponuda roba je vezana i za odgovarajuće vrijeme: na kratak i dugi rok
- Kratkoročna ponuda – kada na ponudu utiču samo promjene cijena, a svi ostali faktori ostaju nepromijenjeni

FAKTORI PONUDE

KAO REGULATORI KOLIČINE ROBE KOJA ĆE SE PRODATI NA TRŽIŠTU

- Cijena same robe koja se prodaje
- Tekućih cijena faktora proizvodnje koji su neophodni radi proizvodnje robe
- Raspoložive tehnologije kojom se stvaraju proizvodi
- Cijene ostalih roba koje bi prodavac mogao proizvesti na osnovu faktora proizvodnje kojima raspolaže
- Očekivanja u pogledu budućih kretanja cijena
- Broja prodavaca, odnosno veličine grane u kojoj se nalaze proizvođači
- Porast cijena kao stimulator veće proizvodnje i ponude na tržištu

HIPOTETIČKI PLAN PONUDE I TRAZNJE

<u>Cijena u €</u>	<u>Kolicina spremna za prodaju</u>	<u>Kolicina spremna za kupovinu</u>
1	2	12
2	4	9
3	6	6
5	8	4
7	9	3
9	10	2

- Kada graficki postavimo odnos između cijena i kolicine robe koja se nudi dobijamo krivu ponude
- Kriva ponude nekog preduzeca predstavlja odnos trzisnih cijena i troskova proizvodnje preduzeca i uvijek tezi odredjivanju ponude da se u datim okolnostima ostvari najveca dobit.

PROMJENA FAKTORA PONUDE

- ❑ Tehnološki progres kao slučaj gdje imamo primjer smanjenja troškova po jedinici proizvoda, tj. povećanje proizvodnje za iste troškove, uslijed tehničkih inovacija, efikasnije organizacije proizvodnje, usvajanja bolje tehnologije itd.
- ❑ Promjena cijene faktora proizvodnje gdje se promjenom cijene rada, ili cijene kapitala mijenjaju troškovi proizvodnje. Pad faktorskih cijena smanjuje troškove proizvodnje i izaziva iste efekte kao i tehnološki progres. Međutim, porast faktorskih cijena ima obrnut efekat gdje se ista količina proizvoda stvara uz veće troškove
- ❑ Promjena veličina grane – Svi proizvođači koji proizvode istu vrstu robe prodajući je na tržištu obrazuju granu proizvodnje i konkurišu jedni drugima.
 - Ukupna proizvodnja date grane predstavlja ukupnu ponudu na tržištu koja zajedno sa ukupnom tražnjom obrazuje tržišne cijene.
 - Ponuda date grane vezana je za povećanje ili smanjenje broja preduzeća

POTRAŽNJA ROBA NA TRŽIŠTU

- ❖ Osnovno polazište - Zakon potražnje: Snižavanje cijena povećava spremnost potrošača za kupovinom veće količine roba.
- Kriva pojedinačne tražnje - ponašanje pri promjeni cijena

FAKTORI POTRAŽNJE

- ❖ Faktori koji utiču na količinu robe koju želimo kupiti su sljedeći
 - Dohodak potrošača koji želi kupiti robu
 - Imovina kojom raspolaže kupac što podrazumijeva svu pokretnu i nepokretnu imovinu (vrijednost nekretnina koju posjeduje kupac, uštedena gotovina, hartije od vrijednosti, dragocjenosti i sl.)
 - Očekivanja u pogledanju kretanja budućih cijena roba ili budućeg dohotka, odnosno promjene vrijednosti imovine,
 - Cijene drugih roba koje konkurišu u potrošnji ili je njihova potrošnja povezana sa upotrebom date robe
 - Ukus i preferencija potrošača uključujući savremene trendove
 - Broj stanovnika čije potrebe zadovoljava posmatrano tržište.

PROMJENA FAKTORA POTRAŽNJE

- ❖ Krivu pojedinačne potražnje nekog potrošača određujemo na osnovu niza podataka o cijenama i količinama koje pokazuju njegovu različitu spremnost za kupovinom roba, pod pretpostavkom da se ostale okolnosti nijesu izmijenile.
- Međutim, ostale okolnosti su sklone promjenama i najznačajniji oblici su:
 - *Promjena dohotka potrošača kao česta pojava* - rast ili pad.
Ako dohodak raste, potrošači raspolažu većom kupovnom moći i u normalnim okolnostima teže da povećaju svoju potrošnju. Pri istim cijenama raste potražnja.
 - *Promjena ukusa potrošača*. Brza i česta promjena ukusa kao rezultat marketinga i modnih trendova koji su vrlo izraženi
 - *Promjena cijena povezanih roba*. Supstituti su one robe koje mogu na sličan način da zadovolje istu potrebu. Ako kupimo jednu robu nemamo potrebu da kupimo njen supstitut. Primjer supstituta su puter i margarin. Komplementarne robe nisu konkurentske robe kao što je slučaj sa supstitutima. Potrošnja jedne robe ne može da se odvija bez potrošnje komplementarne robe (npr. auto i benzin)

FORMIRANJE RAVNOTEŽNIH CIJENA

- ❖ Postoje različita tržišta roba - potpuno konkurentska ili monopolisana.
- Potpuno konkurentsko tržište definiše se na osnovu sljedećih karakteristika:
 - **Brojni učesnici** - gdje postoji veliki broj nezavisnih kupaca i prodavaca. Svako od njih je male privredne snage tako da svojim odlukama o kupovini ili prodaji ne može bitnije da mijenja ukupnu tržišnu tražnju ili ukupnu tržišnu ponudu roba
 - **Homogene robe** - koje se među sobom bitno ne razlikuju po svojim svojstvima i kvalitetu tako da je kupcima svejedno čiji će proizvod da kupe
 - **Slobodan ulazak i izlazak iz grane** - gdje Nova preduzeća slobodno ulaze na tržište.
 - **Potpuna obavještenost** - gdje su svako preduzeće i svaki potrošač obavješteni o cijenama proizvoda i o njegovim raspoloživim količinama.

DRŽAVA - ULOGA POLITIKE U EKONOMIJI

- suština državne intervencije-

- ❖ Država nije samo privredni subjekt, nego je i politička organizacija društva
- Promjene u oblasti politike i promjene vezane za mjesto i ulogu države u političkoj organizaciji društva, odražavaju se i na ekonomske funkcije države.

- *Država kao monopol sile* na određenoj teritoriji na kojoj stanovništvo živi i obavlja privrednu djelatnost.
 - Politicko sredstvo za ostvarivanje cilja je formiranje Socijalističke države i nacionalizacija privatne imovine
- Socijalistička država dobija sljedeće funkcije:
 - Privrednog subjekta – preko državnih preduzeća
 - Alokatora oskudnih resursa – putem direktnog određivanja prioritetnih ciljeva i direktnom distribucijom investicija
 - Zaštitnika socijalno ugroženih slojeva društva – punom zaposlenošću, besplatnim školovanjem, PIO, zdravstvo, itd.

NEGATIVNE POSLJEDICE DRŽAVNE POLITIKE U EKONOMIJI

- ❑ Poslije kratkog perioda ubrzanog razvoja nastupa stagnacija i rasipanje privrednih resursa
- ❑ Država ubrzo nije više mogla garantovati punu zaposljenost i socijalnu sigurnost
- ❑ Država je isključila tržište
- ❑ Država je ugušila privrednu inicijativu i motivaciju za povećanje produktivnosti rada
- ❑ Pojavljuje se potreba ulaska u proces tranzicije socijalističke privrede putem privatizacije državnih preduzeća i suštinskih promjena ekonomskih funkcija države

POJAVA TRŽIŠTA BEZ DRŽAVNE INTERVENCIJE

- ❑ Uvjerenje Adama Smita da pojedinci najbolje rade ako rade u svom ličnom interesu bez državnih intervencija, isključuje povjerenje u ekonomske funkcije države
- ❑ Slobodna tržišna konkurencija najbolji stimulator ostvarivanja vlastitih interesa i u isto vrijeme interesa cijelog društva
- ❑ Pojedinci su, prema tome, isključivi privredni subjekti, a tržište je mehanizam preko koga se vrši efikasna alokacija resursa
- ❑ Velika ekonomska kriza 1929 godine, ipak najbolji pokazatelj da potpuno slobodno tržište bez državne intervencije nije sposobno da obezbijedi punu zaposlenost i stabilan privredni razvoj
- ❑ Nakon krize nestaje osporavanje ekonomske uloge države kao stabilizatora, ali ostaje shvatanje da ipak intervencija države udaljava tržište od stanja efikasne alokacije resursa

DRŽAVA BLAGOSTANJA

- ❑ Potreba države da nakon Velike ekonomske krize i lošeg iskustva sa slobodnim tržištem preduzme korake za ekspanziju novih radnih mjesta
- ❑ Makroekonomska stabilnost zavisi od stanja ukupne agregatne tražnje, odnosno od stanja ukupne potrošnje u društvu.
- ❑ Javna potrošnja države kao korektiv ukupnih tržišnih kupovina
- ❑ Ponovo dobija na značaju ideja o široj zaštiti socijalno ugroženog stanovništva, počev od pomoći za nezaposljenost do penzinog osiguranja
- ❑ Osnovni cilj je politicko funkcionisanje države kao demokratske tvorevine u kojoj se poštuje slobodno izražena volja većine stanovništva koja dovodi do formiranja države blagostanja

OSNOVNE FUNKCIJE DRŽAVE BLAGOSTANJA

- ❑ Funkcija privrednog subjekta koji kupuje i prodaje robe i usluge
 - ❑ Zaštitnika socijalno ugroženih slojeva stanovništva
 - ❑ Makroekonomskog regulatora privredne aktivnosti
 - ❑ Alokatora oskudnih resursa
-
- ❖ *Zaključak je da država vodi ekonomsku politiku i da pokušava da stabilizuje nacionalnu privredu.*
 - ❖ *Razlika postoji samo oko obima državne intervencije i konkretnih mjera ali u suštini svi se slažu da je tržište izloženo cikličnim krizama i da je potrebna i poželjna aktivna uloga države*
 - ❖ *Moderna država postaje partner privrednim subjektima*

OBLICI DRŽAVNE INTERVENCIJE

- ❖ Svi oblici državne intervencije u privredi mogu se grupisati u pet osnovnih kategorija i to:
 - *Pravni sistem i pravna regulativa* - gdje država stvara pravni okvir za obavljanje privredne aktivnosti
 - *Kupovina i prodaja roba i usluga* - država kao veliki kupac, ujedno i veliki proizvođač a samim tim i veliki prodavac
 - *Transferna plaćanja* - putem preraspodjele dohotka sa ciljem zaštite socijalno ugroženih putem davanja socijalne pomoći
 - *Makroekonomska stabilizacija* - putem zapošljavanja i povećanja obima društvenog proizvoda s jedne strane i održavanja stabilnih cijena, s druge strane
 - Usmjeravanje alokacije resursa -

PRAVNI PROPISI I REGULATIVA KAO OBLIK DRŽAVNE INTERVENCIJE

- ❖ Država stvara pravni okvir za obavljanje privredne aktivnosti i posebni propisi od uticaja na privrednu aktivnost su:
 - **Propisi o svojini** - koji određuju dozvoljene oblike svojine na resursima i kapitalu
 - **Propisi o ugovorima** - putem autonomne volja ugovorenih strana na tržištu
 - **Propisi o naknadi štete** - naročito značajni za funkcionisanje tržišne razmjene
 - Krivični propisi o zaštiti svojine - koji sankcionišu sva krivična djela protiv imovine
 - **Propisi o stečaju** - Odgovornost za čvrsto budžetsko ograničenje. Svaki privredni subjekt mora pokriti svoje rashode. Prodajom imovine u nedostatku prihoda. Stečaj ako imovina nije dovoljna. Država odgovara za sprovođenje stečajnog postupka

KUPOVINA I PRODAJA ROBA KAO OBLIK DRŽAVNE INTERVENCIJE

- ❑ Država je veliki kupac roba i usluga.
- ❑ Država proizvodi i prodaje robe i usluge
- ❑ Država neke proizvode i usluge neposredno naplaćuje, dok ostale besplatno dijeli.
- ❑ Država odlučuje šta će, koliko će i za koga će da proizvodi.
- ❑ Država to ne radi neposredno, nego putem svojih preduzeća koji donose vlastite odluke u skladu sa ciljevima i uputstvima državnih organa

TRANSFERNA PLAĆANJA KAO OBLIK DRŽAVNE INTERVENCIJE

- ❑ Država vrši preraspodjelu dohotka u cilju zaštite socijalno ugroženih slojeva stanovništva
- ❑ Karakteristika transfernih plaćanja je u tome što ne postoji uzajamnost davanja u ovom odnosu.
- ❑ Jedna strana, država, plaća a druga strana, korisnik socijalnih usluga, prima novac bez obaveze protivčinidbe.
- ❑ Deficit javne potrošnje - Država troši više nego što joj budžet dozvoljava (prihodi postaju nedovoljni)
- ❑ Država se zadužuje na tržištu kapitala i kod Centralne banke
- ❑ Posljedica zaduživanja - stvaranje javnog duga kao izazivača inflacije i destabilizacije privrede

MAKROEKONOMSKA STABILIZACIJA KAO OBLIK DRŽAVNE INTERVENCIJE

- ❖ *Suština makroekonomske politike svodi se na ulogu države u povećanju zaposlenosti i obima društvenog proizvoda, na jednoj strani, i u održavanju stabilnih cijena na drugoj strani.*
- ❑ **Fiskalna politika** – porezima i doprinosima država određuje nivo javnih prihoda. Politikom javne potrošnje određuje se nivo javnih rashoda. Uslijed pojave deficita, država vrši zaduživanje radi finansiranja javnog duga
- ❑ **Monetarna politika** – Centralna banka vodi politiku emisije novca. Povećana emisija- rast prodaje i cijena, smanjena emisija- stabilnije cijene i manja kupovina.
- ❑ **Kreditna politika** – Centralna banka utiče na poslovanje komercijalnih banaka i na njihov način kreditiranja privrede i reguliše odnose pod kojima se mogu sredstva plasirati

MAKROEKONOMSKA STABILIZACIJA KAO OBLIK DRŽAVNE INTERVENCIJE

- ❑ **Devizna politika** – Država u saradnji sa Centralnom bankom određuje kurs nacionalne valute i njene odnose razmjene sa drugim svjetskim valutama.
- ❑ **Carinska politika** – Carinskim stopama štiti domaću ekonomiju od nelojalne konkurencije, dok ukidanje dozvola i smanjenje opšte carinske stope izlaže domaću ekonomiju povećanoj konkurenciji svjetskog tržišta.
Dilema – šta je najbolje po nacionalnu ekonomiju?
- ❑ **Politika plata i cijena** – Država utiče na obrazovanje najniže cijene rada i kontrolu plata i po pravilu takva politika je povezana sa politikom kontrole cijena

USMJERAVANJE ALOKACIJE RESURSA KAO OBLIK DRŽAVNE INTERVENCIJE

- ❖ *Pod alokacijom resursa podrazumijevamo njihov razmještaj na odgovarajuće privredne aktivnosti*
- ❑ Šta se proizvodi , kako se proizvodi i za koga se proizvodi su tri pitanja od kojih zavise efekti alokacije resursa.
- ❑ Porezi i subvencije kao državni instrumenti prilikom usmjeravanja alokacije resursa
- ❑ Akcize na cigarete - država povećava prihod, smanjuje potrošnju i proizvodnju istih
- ❑ Subvencije na proizvodnju mlijeka - suprotan efekat u odnosu na akcizu na cigarete, porast proizvodnje i potrošnje
- ❑ Direktni uticaj države na alokaciju resursa - propisivanje cijena (cijena hljeba).

RAZLOZI ZA DRŽAVNOM INTERVENCIJOM NA TRŽIŠTU

- ❖ *Razlozi za državnu intervenciju leže u postojanju nedostataka tržišta i da se od državne intervencije očekuje da ublaži tržišne mane a to su:*
 - Privredni ciklusi
 - Javna dobra
 - Eksterni efekti
 - Asimetrične informacije
 - Monopoli
 - Distribucija dohodaka

PRIVREDNI CIKLUSI

- ❖ Privredni ciklusi predstavljaju manje više regularnu fluktuaciju društvenog proizvoda kao sintetičkog pokazatelja nivoa privredne aktivnosti jedne zemlje.
- ❑ Prisutni su u svim svjetskim privredama
- ❑ Razlike postoje jedino u dužini trajanja ciklusa i u visini oscilacija.
- ❑ Opadanje privredne aktivnosti naziva se recesija i ona je praćena smanjenjem zaposlenosti, plata i životnog standarda
- ❑ Vrh privredne aktivnosti se naziva prosperitet i predstavlja porast zaposlenosti, plata i životnog standarda

JAVNA DOBRA

- ❑ Najveći broj roba i usluga koje se prodaju na tržištu predstavljaju privatna dobra i to su ona dobra koja mi trošimo i dok to radimo isključujemo naše susjede i sva treća lica izvan naše porodice iz njihove potrošnje
- ❑ Oblici kolektivne potrošnje u kojoj svako može da koristi dobra u jednakim količinama, bez obzira da li plaća za njihovu upotrebu ili ne nazivaju se javna dobra (javne saobraćajnice, javna bezbjednost, tv- program i sl)
- ❑ Problem besplatnog jahanja – pojedinci su motivisani da čekaju nekog drugog da plati za javna dobra, kako bi ih oni kasnije koristili besplatno

EKSTERNI EFEKTI

- ❖ *Eksterni efekti* – predstavljaju koristi ili troškove koji nastaju za treća lica u tržišnim transakcijama između kupaca i prodavaca, a koji nijesu obuhvaćeni tržišnom cijenom.
- Pozitivni eksterni efekti
- Negativni eksterni efekti
- ❑ Moderna industrijska proizvodnja dovodi do visokog zagađenja okoline i predstavlja najozbiljniji oblik negativnih eksternih efekata
- ❑ Korektivni porez – država nije u mogućnosti da kompletno eliminiše negativne eksterne efekte, nego ih samo smanjuje
- ❑ Propisi o zaštiti životne sredine koji minimiziraju eksterne negativne efekte

ASIMETRIČNE INFORMACIJE

- ❑ Asimetrične informacije postoje kada kupci i prodavci nijesu jednako obavješteni o svojstvima proizvoda koji se razmjenjuju na tržištu.
- ❑ Problemi vezani za oskudnost informacija naveli su državu da interveniše kod tržišnih subjekata.
- ❑ Država propisuje standarde kvaliteta namirnica, ili standarde sigurnosti u građevinarstvu ili proizvodnji putničkih vozila.
- ❑ Odredjeni proizvodi moraju da imaju informacije o svom sastavu i o načinu upotrebe, garanciju kvaliteta, spisak servisa za opravku i sl.
- ❑ Pružanje svih ovih informacija predstavljaju trošak za privredne subjekte ali doprinose boljem funkcionisanju tržišta

MONOPOLI

- ❑ Tržište potpune konkurencije – pojavljuje se veliki broj kupaca i prodavaca gdje niko od njih ne raspolaže mogućnostima da samostalno odredjuje cijenu.
- ❑ Monopolist je isključivi prodavac ili kupac na nekom tržištu.
- ❑ Ponašanje monopoliste nije opravdano ni sa stanovišta potrošača.
- ❑ Porast mase potrošačkog viška uvijek ukazuje na porast blagostanja potrošača.
- ❑ Preduzeće postaje kandidat za monopolistu ako njegova prodaja zahvata više od 25% tržišne prodaje
- ❑ Zakonski monopoli – država svojim propisima štiti pojedina preduzeća od inostrane konkurencije (sistem dozvola)

OSNOVNE KARAKTERISTIKE ANTIMONOPOLSKE POLITIKE

- ❖ Osnovne karakteristike antimonopolske politike mogu se svesti na šest sljedećih pitanja:
 - ❑ *Oblik intervencije protiv monopola može da ima dva oblika:*
 - Ukidanje monopola – razbijanje na niz manjih preduzeća tržišno orijentisanih
 - regulisanje njegovog ponašanja - u slučaju kada se ograničava slobodna konkurencija država propisuje snižavanje cijena
 - ❑ *Zakonski propisi* – Intervencija države zasniva se na antimonopolskom zakonodavstvu.
 - ❑ *Sudski organi* – Zemlje ostavljaju u nadležnost redovnih sudova parnice protiv monopola (anti monopolska komisija - I stepeni organ i nadležno ministarstvo - drugostepeni organ).

OSNOVNE KARAKTERISTIKE ANTIMONOPOLSKE POLITIKE

- ❑ *Posebni državni organi* - Većina država formira posebne komisije pod jurisdikcijom ministarstva koje imaju ovlaštenja da kontrolišu preduzeća i preduzimaju određene pravne radnje
- ❑ *Kriterijum zabranjivanja* - Dilema da li zabraniti određenu veličinu preduzeća ili zabraniti određeno ponašanje (U Engleskoj preduzeće koje ima više od 25% udjela u prodaji nekog proizvoda postaje kandidat za ispitivanje)
- ❑ *Šta se zabranjuje* - diskriminacija cijena (različite cijene za istu vrstu proizvoda), ugovori prodavaca o podjeli tržišta i o cijenama koje će svi zajednički da naplaćuju

DISTRIBUCIJA DOHOTKA

- ❑ Tržište određuje raspodjelu dohodaka na osnovu konkurencije i djelovanja ponude i tražnje
- ❑ Ono u sebi ne sadrži etičke principe pravedne raspodjele tako da je tržišni položaj mnogih privrednih subjekata predodređen količinom resursa koje posjeduju i sa kojima ulaze u tržišnu utakmicu.
- ❑ Nejednaka raspodjela dohodaka koje tržište stvara svojim slobodnim djelovanjem jeste jedan od razloga za državnu intervenciju.
- ❑ Egzistencijalne usluge koje moderno društvo mora ponuditi svakom svom građaninu - zdravstvena osiguranja, penzije, pomoć za nezaposljene... itd.

DONOŠENJE DRUŠTVENIH ODLUKA

- ❑ Realan proces odlučivanja u preduzećima je maksimiziranje profita, a proces odlučivanja potrošača je nastojanje da maksimiziraju koristi u potrošnji.
- ❑ Postavlja se pitanje kako država donosi odluke?
- ❑ U demokratskim državama potrošači su ujedno i glasači koji na izborima glasaju za odgovarajuću političku partiju.
- ❑ Glasajući za poslanike, birači ujedno biraju i odgovarajuću ekonomsku politiku države.
- ❑ Parlament bira Vladu koja postavlja državne službenike - donošenja odluka u skladu sa preferencijama birača (većinsko odlučivanje).
- ❑ U demokratskim društvima glasači imaju položaj principala, a izabrani parlament i Vlada položaj njihovih političkih punomoćnika

SVOJINA - PRAVNA OSNOVA TRŽIŠNIH ODNOSA

- ❖ Svojina kao osnova za funkcionisanje tržišta
- ❖ Tržište ne može da funkcioniše bez jasno definisanih svojinskih prava
- ❑ Savremena privreda poznaje dva dominantna oblika ekonomskih sistema:
 - Privatnu tržišnu privredu
 - Državnu privredu u procesu tranzicije
- ❑ I jedan i drugi oblik su mješovite privrede sa značajnom intervencijom države u makroekonomskim odnosima
- ❑ Svojina se shvata kao vlast privrednih subjekata (pojedinaca ili organizovanih grupa) nad sredstvima za proizvodnju koja im omogućava da donose privredne odluke.

SVOJINA - PRAVNA OSNOVA TRŽIŠNIH ODNOSA

- ❑ Svojinska vlast nad stvarima je ekskluzivna i pripada samo titularima svojine dok su sva ostala lica isključena i obavezna da svojim ponašanjem ne uznemiravaju njeno nesmetano vršenje.
- ❑ Pravo svojine sastoji se iz tri grupe ovlašćenja:
 - *Držanje stvari* – kontrola upravljanje i posjedovanje stvari
 - *Korišćenje stvari* – prisvajanje oblika dohotka u vidu kamate, rente, dividendi...
 - *Raspolaganje stvarima* – znači i pravo otuđenja svojine nad stvarima u obliku prodaje ili njenog poklona drugom licu

SVOJINA - PRAVNA OSNOVA TRŽIŠNIH ODNOSA

- ❑ Kada pravni sistem garantuje ova ovlašćenja na stvarima ona postaju formalno pravo svojine.
- ❑ Svojina je najšire pravo, u granicama zakona, držanja, korišćenja i raspolaganja stvarima.
- ❑ Podijeljena svojina – kada više titulara na istoj stvari imaju različita svojinska ovlašćenja
- ❑ Ograničenost prava svojine propisima javnog prava kao nužnost u današnjim uslovima sa ciljem zabrane upotrebe vlastite stvari na štetu drugih lica
- ❑ Sa stanovišta preduzeća svojina je važna pravna ustanova jer se na osnovu nje formira neposredna kontrola nad poslovanjem preduzeća.

SVOJINA - PRAVNA OSNOVA TRŽIŠNIH ODNOSA

- ❑ U poslovanju preduzeća postoje dvije vrste prava:
 - Svojinska prava na sredstvima za proizvodnju tj. Svojina na osnovnim i obrtnim sredstvima (novac i gotovina)
 - Obligaciona prava koja se odnose na potraživanja po različitim ugovornim osnovama (nenaplaćena potraživanja – zakupa, kredita).
- ❑ Neto imovina preduzeća je imovina na koju polažu pravo vlasnici preduzeća kao rezidualni povjerioci.

BILANS STANJA PREDUZEĆA PREMA STRUKTURI IMOVINSKIH PRAVA

AKTIVA

A. Svojina na:

1. Sredstvima za proizvodnju
 - osnovna sredstva
 - obrtna sredstva
2. Novac
3. Vlasničkim hartijama od vrijednosti

B. Imovinska potraživanja

Imovinska prava

PASIVA

Vlasničke obaveze
prema rezidualnim
povjericima

Imovinske obaveze
prema trećim licima

Imovinske obaveze

SVOJINA - PRAVNA OSNOVA TRŽIŠNIH ODNOSA

- ❑ Važno je razlikovati svojinska prava preduzeća kao posebnog pravnog lica od svojinskih prava vlasnika preduzeća
- ❑ Vlasnici preduzeća jesu njegovi rezidualni povjerioci, dok su sama preduzeća vlasnici stvari.
- ❑ Vlasnike preduzeća nazivamo krajnjim vlasnicima koji snose rizik kao rezidualni povjerioci - poslednji se namiruju iz stečajne mase i njihov je rizik najveći
- ❑ Vlasnička kontrola nad upravljanjem preduzećem – smanjivanje vlastitog rizika
- ❑ Vlasnici preduzeća mogu biti ili pojedinci ili država

PRIVATNA I KOLEKTIVNA SVOJINA

- ❖ Postoje dva oblika svojine:
 - Kolektivna svojina
 - Privatna svojina
- Osnovna obilježja na osnovu kojih klasifikujemo oblike svojine:
 - **Titular** - donosi vlasničke odluke - pojedinac kod privatne svojine, organizovana grupa pojedinaca kod kolektivne svojine
 - **Pravni naslov** - vlasnički zahtjevi na stvarima u pogledu korišćenja, raspolaganja i upravljanja
 - **Članska prava** - su skup pravila kojima se određuju uslovi pod kojima pojedinac postaje član kolektiva. Kod privatnog vlasništva pojedinac sam vrši svoja vlasnička prava

PRIVATNA I KOLEKTIVNA SVOJINA

- **Podijeljena ovlašćenja** - na istim predmetima svojine koja pripadaju različitim subjektima predstavljaju suštinsko obilježje kolektivne svojine.
- **Interesi** - pojedinačni ili privatni interesi nasuprot zajedničkom interesu svih članova kod kolektivne svojine, gdje je lični interes pojedinca ograničen zajedničkim interesom kolektiva.
- **Vlasnički rizik** - individualizovan nasuprot kolektivizaciji rizika. Teži se disperziji rizika kod privatnog vlasništva, dok kod kolektivne svojine obično nema disperzije rizika.
- **Normativna ograničenja** - sastavni su unutrašnji dio kolektivne svojine, dok ona predstavljaju spoljna ograničenja za privatnu svojinu (ograničavaju se lični interesi u cilju poklapanja sa kolektivnim interesima – koriste stvari).

VLASNIČKA PRAVA ZAPOSLENIH

- ❖ Društvena svojina predstavlja poseban oblik podijeljene kolektivne svojine koji postoji samo u našoj privredi gdje je svojina podijeljena između zaposlenih lica i države
- Zaposleni imaju tri vlasnička ovlašćenja:
 - **Pravo na upravljanje** – Društvena preduzeća su akcionarska društva u kojima skupština predstavlja organ vlasnika preduzeća. Ovo pravo pripada zaposlenima ako nije započet postupak promjene vlasništva na kapitalu.
 - **Pravo na prisvajanje dijela dobiti** – Društveni kapital prisvaja dobit na isti način kao i privatni kapital, samo što je raspodjela određena Statutom preduzeća i Kolektivnim ugovorom
 - **Pravo na odlučivanje o statusnim promjenama** - Skupština odlučuje o spajanju, pripajanju i podjeli jednog preduzeća sa drugim preduzećem. Radnici ne dobijaju naknadu zbog promjene statusa preduzeća

VLASNIČKA PRAVA DRŽAVE

- ❑ Pravo rezidualnog povjerioca. Država ima status rezidualnog povjerioca, ali ne odlučuje o prodaji preduzeća, odluku donosi Skupština preduzeća.
Fond za razvoj ima posebna ovlašćenja prilikom prodaje društvenih preduzeća i dobijaju finansijska sredstva od prodaje
Država ima pravo na kapitalni dobitak, isto tako snosi eventualni kapitalni gubitak
- ❑ Pravo na postavljanje vlasničkih uslova. Država ne prisvaja preostalu dobit nego odlučuje kako da se koristi.
A.D. ne isplaćuju dividendu po osnovu prisvajanja društvenog kapitala, već postoji obaveza reinvestiranja.

PRIVATIZACIJA

- ❖ Kod privatizacije društvene svojine postavlja se niz pitanja, a od fundamentalnog značaja su:
 - Zašto je potrebno privatizovati društveni sektor privrede,
 - Da li to učini uz novčanu naknadu ili bez nje,
 - Kako odrediti vrijednost društvene imovine,
 - Kako izvršiti raspodjelu društvene imovine na privatne vlasnike,
 - Koja preduzeća privatizovati

RAZLOZI ZA PRIVATIZACIJU

- ❑ Osnovni razlozi za privatizaciju su:
- **Uvodjenje tržišne privrede** - Bolja motivacija, Uvodjenje integralnog tržišta - funkcionisanje svih tržišta a posebno tržišta kapitala putem kojeg se na efikasan način vrši vlasnička kontrola u modernim tržišnim privredama
- **Povećanje efikasnosti preduzeća** - Privatna preduzeća obezbjedjuju bolju alokaciju oskudnih sredstava i veći nivo društvenog blagostanja, prilagodjavaju se tržištu, omoguć. efikasnu vlasničku kontrolu nad poslovanjem preduzeća.
- **Povećanje štednje i investicija** - Novčani kapital u posjedu privatnih lica, Privatni investitori kupuju društvena preduzeća, ukupna masa novčane akumulacije se uvećava.
- **Porast državnih prihoda** - uslijed prodaje DP

PRIVATIZACIJA - UZ NAKNADU ILI BEZ NAKNADE

- ❖ Privatizacija bez naknade može se vršiti na neki od slj. načina:
 - ❑ Raspodjelom društvene imovine preduzeća na zaposljene
 - ❑ Raspodjelom vaučera kao kapitalnog novca
 - ❑ Lutrijska raspodjela portfelja akcija jednake vrijednosti svim licima koja se odrede kao potencijalni vlasnici

PRIVATIZACIJA - UZ NAKNADU ILI BEZ NAKNADE

- ❖ Privatizacija uz naknadu:
 - ❑ *Formiranje investicionih fondova* u kojima bi male štediške i ostali vlasnici kapitala udruživali novčana sredstva na osnovu kojih bi investicioni fond mogao da kupuje akcije veće nominalne vrijednosti.
 - ❑ *Država može formalno nacionalizovati društveno preduzeće* i pretvoriti ga u A.D. (procjena neto imovine ima negativnu vrijednost i ne može se prodati).
 - ❑ *Omogućiti zaposlenim radnicima i drugim licima da otkupe akcije društvenog preduzeća* na osnovu svojih ušteda i odobrenog kredita od strane neke investicione banke.
 - ❑ *Prodaja društvenih preduzeća* stranim pravnim i fizičkim licima - prodaja na osnovu javnog konkursa gdje svi investitori imaju pravo učestvovanja pod jednakim uslovima

IZBOR PREDUZEĆA ZA PRIVATIZACIJU

- ❖ Koja preduzeća odabrati za privatizaciju?
- ❖ Nemogućnost i nepotrebnost privatizacije svih preduzeća
- ❑ Postoji saglasnost da treba zadržati javnu svojinu u oblasti infrastrukture (telekomunikacije, elektroprivrede, pošte, željeznice).
- ❑ Treba zadržati javnu svojinu u oblasti (rude, vode, putevi, mineralne vode).
- ❑ Sporno je u kojoj mjeri treba zadržati javnu svojinu kod (radio i televizije, poljoprivrednog zemljišta, šuma i u oblasti energetike)
- ❑ Poreskim i drugim mjerama stimulirati vlasničku promjenu najboljih društvenih preduzeća u cilju što većih efekata privatizacije i porasta efikasnosti, uopšte.

RADNIČKO AKCIONARSTVO

- ❑ Model privatizacije koji je bio na snazi do 1997.g. tj. model interne privatizacije društvene svojine uz djelimičnu adoknadu i obaveznu statusnu reorganizaciju kao akcionarsko društvo
- ❑ Izdavanje internih akcija omogućava radnicima da postanu suvlasnici preduzeća u kome su zaposleni (učešće u akcijama i u radu) i time se želi postići efikasnije upravljanje.
- ❑ Interne akcije se izdaju s popustom i dok se u potpunosti ne isplate ne razmjenjuju se na berzi niti daju pravo na dividende.
- ❑ To predstavlja upravljanje na osnovu privatnog kapitala, koji zajedno sa društvenim kapitalom obrazuju mješovitu imovinu preduzeća.

IZDAVANJE INTERNIH AKCIJA RADI PRODAJE DRUŠTVENIH PREDUZEĆA

- ❖ Prihod od prodaje akcija radi prodaje preduzeća po pravilu pripada državnim fondovima.
- ❖ Prodaja preduzeću ne rješava njegove finansijske probleme i ne postoji dovoljna motivisanost zaposljenih da otkupe društvena preduzeća, naročito nelikvidna
- ❖ Vlasnik interne akcije stiče pravo na učešće u prisvajanju dobiti preduzeća srazmjerno uplaćenom dijelu vrijednosti internih akcija

EKSTERNA PRODAJA DRUŠTVENIH PREDUZEĆA

- ❖ Prodaja u cjelini ili djelimično domaćim i stranim pravnim i fizičkim licima
- ❖ Direktna prodaja cijelog preduzeća ili jednog njegovog dijela neto imovine na osnovu prethodne procjene, a sve putem licitacije ko ponudi najveću cijenu.
- ❖ Uslove prodaje određuje Fond za razvoj kome i pripadaju novčana sredstva od prodaje
- ❖ Ako se prodaje samo dio preduzeća i na tom osnovu se formira novo pravno lice, novčana sredstva od prodaje pripadaju matičnom preduzeću i ulaze kao dio trajnog kapitala preduzeća

BESPLATNA RASPODJELA AKCIJA

- ❖ *Cio proces je zamišljen da se obavi u dva kruga:*
- ❑ **U prvom krugu** se upisuju akcije, odnosno vrši se besplatna podjela akcija ovlašćenim licima (preduzeće koje se privatizuje može najviše 60% svog kapitala da ponudi na privatizaciju putem besplatne raspodjele akcija),
 - Na početku prvog kruga 10% se obavezno odvaja za Fond PIO
- ❑ **U drugom krugu** prodaju se preostale akcije putem direktne pogodbe ili na berzi (dio kapitala koji je preostao poslije prvog kruga besplatne podjele akcija privatizuje se metodom prodaje akcija – realizacija sa popustom i bez popusta).

PODRŽAVLJENJE

- ❑ Oblik transformacije društvene svojine koje podrazumijeva njeno ponovno vraćanje u državnu svojinu.
- ❑ **Postoje dva načina formiranja državne svojine:** putem formiranja javnih državnih preduzeća i na osnovu vlasničke transformacije društvenih preduzeća.
 - Dosadašnja praksa je pokazala da je državna svojina prirodni vlasnički osnov za formiranje javnih preduzeća.
 - Prodajom društvenih preduzeća bez popusta vrši se obnavljanje društvene svojine u obliku državne svojine - postaje svojina državnih fondova koja ih investiraju u državna preduzeća ili osnivanje novih javnih preduzeća
 - Podržavljenjem se ne mijenja ukupna masa vrijednosti društvene imovine, mijenja se samo razmještaj investicija

KRUŽNI TOK EKONOMSKE AKTIVNOSTI

- ❖ Proizvodjači i potrošači su osnovni privredni subjekti.
- ❖ Tržište i svojina su fundamentalne ekonomske institucije.
- ❖ Ove aktivnost se neprekidno obnavljaju i čine sadržinu društvene reprodukcije.

- ❖ Ekonomija posmatra ekonomske aktivnosti iz dva ugla: mikroekonomskog i makroekonomskog

KRUŽNI TOK EKONOMSKE AKTIVNOSTI - mikroekonomija

- ❖ Mikroekonomija proučava ponašanje pojedinačnih potrošača i pojedinačnih preduzeća kao osnovnih privrednih subjekata.
- ❖ Mikroekonomija se, takođe, bavi pitanjem kako potrošači donose odluke o upotrebi raspoloživog dohotka radi kupovine date ili neke druge robe.
- ❖ Mikroekonomija koristi dva metoda posmatranja ponašanja proizvođača i potrošača:
 - Parcijalnu analizu
 - Analizu opšte privredne ravnoteže
- ❖ Formiranje cijena pojedinačnih proizvoda, njihovo stvaranje u odgovarajućoj proizvodnoj grani ili pitanje konkretnog zapošljavanja radne snage to je osnovni zadatak mikroekonomije.
- ❖ Bavi se pitanjima efikasne alokacije resursa i raspodjele dohotka

KRUŽNI TOK EKONOMSKE AKTIVNOSTI - makroekonomija

- ❖ Makroekonomija se bavi agregatima privredne aktivnosti poput ukupne zaposlenosti, društvenog proizvoda, inflacije i platnog bilansa.
- ❖ Ukupna vrijednost svih roba i usluga proizvedenih u toku godine dana u jednoj zemlji predstavlja njen društveni proizvod.
- ❖ Makroekonomija proučava da li postoji dovoljna agregatna tražnja za robama i uslugama da bi se u potpunosti koristili raspoloživi proizvodni kapaciteti
- ❖ Agregatna tražnja veća od agregatne ponude – rast cijena uslijed tržišnog formiranja, administrativno regulisanje - nestašica robe
- ❖ Inflacija nastaje kao postepeni porast opšteg nivoa cijena koji u uslovima velike makroekonomske nestabilnosti lako može da preraste u hiperinflaciju

KRUŽNI TOK ROBE I NOVCA

- ❖ Faktori proizvodnje su kapital, rad i zemlja. Uzećemo da rad predstavlja sve faktore proizvodnje i ono što vrijedi za njega vrijedi i za ostale faktore proizvodnje.

- Transakcije između domaćinstava i preduzeća

Domaćinstva

Preduzeća

1. Posjeduju faktore proizvodnje koje iznajmljuju preduzećima

Upotrebljavaju iznajmljene faktore proizvodnje da bi proizveli robe i usluge

2. Primaju dohodak na osnovu prodaje upotrebe faktora proizvodnje

Plaćaju domaćinstvima naknadu za upotrebu faktora proizvodnje

3. Troše dohodak na robe i usluge koje nude preduzeća

Prodaju domaćinstvima robe i usluge

DRUŠTVENI RAČUNI

- ❖ Društveni računi predstavljaju statistički način obračuna ukupnog nivoa privredne aktivnosti, čija se novčana vrijednost naziva društveni proizvod jedne zemlje.
- ❑ Društveni proizvod mjeri vrijednost roba i usluga proizvedenih u toku godine dana upotrebom faktora proizvodnje lociranih na domaćoj teritoriji bez obzira ko im je vlasnik.
- ❑ Ako jedna privreda nema razmjenu sa inostranstvom, takvu privredu nazivamo zatvorenom privredom.
- ❑ Privredu koja učestvuje u većoj ili manjoj mjeri u međunarodnoj razmjeni roba i usluga, nazivamo otvorenom privredom.
- ❑ Društveni proizvod pokazuje uspješnost privredne aktivnosti svake zemlje i nivo društvenog blagostanja i predstavlja najznačajniji makroekonomski agregat.

DRUŠTVENI RAČUNI

- ❑ Novostvorena vrijednost jeste povećanje vrijednosti roba koje nastaju kao rezultat odgovarajućeg proizvodnog procesa.
- ❑ Preduzeća mogu da prodaju jedni drugima jedan isti proizvod, samo različitog stepena finalne obrade, to postoji mogućnost višestrukog obračuna vrijednosti ukupne proizvodnje.
- ❑ Pojam novostvorene vrijednosti zahtijeva uvođenje podjele roba na finalne proizvode i međufazne proizvode.
- ❑ Plaćanja za kupovinu finalnih proizvoda nazivaju se finalnim izdacima dok se troškovi za kupovinu međufaznih proizvoda nazivaju materijalnim troškovima proizvodnje.

DRUŠTVENI RAČUNI

- ❑ Finalne proizvode kupuje krajnji kupac dok su međufazni proizvodi nedovršeni proizvodi sa stanovišta krajnje upotrebe i služe kao ulaganja u drugim proizvodnim procesima.
- ❑ Međufazni proizvodi se u potpunosti troše u novim proizvodnim procesima i služe za stvaranje finalnih proizvoda, zbog čega se takva potrošnja naziva i reprodukciona potrošnja.
- ❑ Društveni proizvod predstavlja zbir nove dodate vrijednosti u toku jednogodišnje proizvodnje na domaćoj teritoriji bez obzira na svojinu faktora proizvodnje
- ❑ Vrijednost ukupnih tržišnih transakcija naziva se bruto društveni proizvod.
- ❑ Društveni proizvod se dobije kada se izbace svi materijalni troškovi, jer reprodukciona potrošnja ne učestvuje u stvaranju nove dodate vrijednosti

INVESTICIJE I ŠTEDNJA

- ❖ Investicije predstavljaju kupovinu novih kapitalnih dobara od strane preduzeća
- ❖ Štednja predstavlja dio dohotka potrošača koji nije potrošen na kupovinu roba i usluga.
- ❑ Da bi mogla da finansiraju investicionu potrošnju, preduzeća moraju na neki način da pribave novčanu štednju domaćinstava.
- ❑ Domaćinstva svojom štednjom stvaraju kapital preduzećima neophodan za njihove investicije.
- Štednja→Kapital→Svojina na preduzeću→Investicije
- ❑ Drugi je način da domaćinstva stave svoju štednju u banke, a da banke odobre kredite preduzećima radi kupovine kapitalnih dobara.
- Štednja→Banke →Krediti→Investicije

INVESTICIJE I ŠTEDNJA

- ❑ Štednja predstavlja razliku između društvenog proizvoda, kao zbira svih faktorskih dohodaka koje prisvajaju domaćinstva, i njihove potrošnje.
- $S = Y - C$ gdje je Y društveni proizvod, S štednja i C potrošnja.
- ❑ Na drugoj strani društveni proizvod predstavlja zbir izdataka za kupovinu potrošnih i kapitalnih dobara, odnosno zbir potrošnje (C) i investicija (I): $Y = C + I$
- ❑ Iz ove jednačine slijedi treća jednakost:
 $C + S = C + I$ ili Štednja = Investicije $S = I$, čime se odvija skladnost kružnog toka robe i novca.
- ❑ Ravnoteža ukupne društvene privrede se postiže tek kada namjeravana štednja odgovara namjeravanim investicijama

DRŽAVNI RASHODI

- ❖ Država je veliki potrošač, a da bi mogla da troši mora da ima prihode.
- ❑ Postoje dvije vrste državnih prihoda:
 - Direktni porezi (plate, profiti, rente i kamate)
 - Indirektni porezi predstavljaju poreze na potrošnju (porez na promet roba i usluga, akcize, carine i druge uvozne dažbine).
- ❑ Država takodje ima dvije vrste rashoda:
 - U prvu grupu spadaju državni rashodi za kupovinu roba i usluga, na plate državnih i vojnih činovnika za izgradnju i održavanje infrastrukture, što sve nazivamo robnom javnom potrošnjom.
 - U drugu grupu rashoda dolaze državna plaćanja za penzije, naknade za nezaposljene, izdaci za socijalno osiguranje, te premije, regres i subvencije preduzećima koji se nazivaju jednim imenom transfernim plaćanjem.

INOSTRANSTVO

- ❖ Većina nacionalnih privreda predstavljaju otvorene privrede koje izvoze robe i usluge na strano tržište i uvoze robe i usluge sa stranog tržišta.
- ❑ Izvoz predstavlja količinu domaće proizvedenih roba prodatih na stranom tržištu.
- ❑ Uvoz predstavlja količinu stranih proizvedenih roba prodatih na domaćem tržištu.
- ❑ Razlika između izvoza i uvoza se obračunava na tekućem računu plaćanja sa inostranstvom, odnosno na platnom bilansu.
- ❑ Otvorena privreda ima razmjenu sa inostranstvom. Prisustvo izvoza i uvoza dalje mijenja osnovni uslov makroekonomske ravnoteže, koji sada zahtijeva izjednačavanje kapitalnog računa sa zbirom stanja na računima budžeta i tekuće razmjene sa inostranstvom.

NOVAC - SREDSTVO RAZMJENE

- ❑ Dohoci i prihodi predstavljaju tokove vrijednosti, dok je novac fond vrijednosti.
- ❑ Domaćinstva primaju novac i troše ga na kupovinu roba i usluga. Taj novac se vraća preduzećima i ulazi u istu masu novca koja je postojala prije nego što je započeo ciklus reprodukcije.
- ❑ Cijeli navedeni kružni tok naziva se obrt novca i on traje određeno vrijeme.
- ❑ Broj obrta za godinu dana naziva se brzina obrta novca i ona predstavlja jednu od veoma važnih ekonomskih veličina za makroekonomsku stabilnost privrede.
- ❑ Banke su finasnsijski posrednikci između svih privrednih subjekata.

ROBNI NOVAC

- ❖ *Robna privreda predstavlja poseban oblik društvene organizacije proizvodnje gdje se materijalna dobra proizvode ne radi potrošnje, već radi razmjene*
- ❑ U uslovima primitivne razmjene robe su se razmjenjivale jedna za drugu. Ovaj oblik razmjene naziva se trampom. Roba – Roba.
- ❑ Da bi se ubrzao i olakšao robni promet, nastao je novac kao sredstvo razmjene. Roba – Novac – Roba.
- ❑ Mnoge su robe služile kao sredstvo razmjene: školjke, biseri, duvan, kože, žito, stoka pa onda bakarni i srebrni novac i na kraju zlatan novac.
- ❑ Robni novac je posebna vrsta robe koja služi kao opšti posrednik u razmjeni svih drugih roba.
- ❑ Robe imaju svoju radnu vrijednost prema ukupnoj količini rada koja je sadržana u svakoj jedinici robe.

NOVČANI ZNACI

- ❑ Danas se kao novac javljaju novčani znaci ili isprave o dugu države i banaka koje su, za razliku od drugih dužničkih isprava, pravnim propisima proglašene za zakonsko sredstvo plaćanja u jednoj zemlji, tako da svako lice mora da ih primi, a istovremeno je ovlašteno da sa njima izvršava svoje obaveze.
- ❑ Osnovne vrste novca su **gotov novac u opticaju** koji se sastoji iz novčanica i kovanog novca, i **depozitni novac** u formi različitih bankarskih depozita koji se mogu prenesti čekovima ili zamijeniti za gotov novac.
- ❑ Realno pokriće novca, jeste prema tome u vrijednosti roba i usluga koje se mogu u jednom društvu razmijeniti
- ❑ Novac je društvena konvencija, u modernim društvima veoma precizno regulisana pravnim normama, a ne prirodno svojstvo neke robe koja ima nepromjenljivu vrijednost da bi služila kao mjera vrijednosti svih drugih roba.

FUNKCIJE NOVCA

- ❖ Novac ima više funkcija poput:
 - ❑ **Novac kao sredstvo razmjene roba** - (novčanice, kovani novac, tekući računi kod fizičkih lica i žiro računi kod pravnih lica – gotov novac i depozitni novac)
 - ❑ **Novac kao platežno sredstvo** - koristi se u kreditnim transakcijama. Novac predstavlja obračunsku jedinicu u kojoj se izračunavaju tržišne cijene roba i usluga i na osnovu koje poreduzeća vrše obračun bilansa uspjeha i bilansa stanja imovine.
 - ❑ **Novac kao obračunsko sredstvo** - ne mora uvijek da vrši ovu funkciju. Period visoke inflacije i hiper inflacije, marka je bila obračunsko sredstvo a dinar sredstvo razmjene , kao i u Njemačkoj 1922 – 23.g.
 - ❑ **Novac kao sredstvo čuvanja vrijednosti** - predstavlja oblik likvidne imovine koji odražava svoju vrijednost u vremenu (u slučaju inflacije).

NOVČANI AGREGATI

- ❖ Novčane agregate možemo podijeliti:
- ❑ **M1** Novčana masa ili agregat u užem smislu riječi. (likvidna potraživanja nebankarskih subjekata prema bankarskom sistemu - Nebankarski subjekti su: preduzeća u oblasti privrede, ustanove iz vanprivrede, država, stanovništvo i inostranstvo).
- ❑ Novčanu masu čine: gotov novac u opticaju, depozitni novac, novčana sredstva na zbirnim računima državnog budžeta, izdvojena sredstva na posebnim računima za investicije, stambenu izgradnju.
- ❑ **M2** agregat ili novac koji pored M1 u sebi uključuje i kvazi-novac. (Elementi kvazinovca su: ostali depoziti po vidjenju u domaćoj valuti, kratkoročne hartije od vrijednosti nebankarskih sektora).

NOVČANI AGREGATI

- ❑ **M3** kao najširi novčani agregat sadrži pored ukupnih likvidnih sredstava M1 i kvazi novca sadržanog u M2 i dugoročne obaveze bankarskog sistema prema nebankarskim subjektima, kao i dugoročne i kratkoročne obaveze u devizama prema domaćim privrednim subjektima.
- ❑ **Neto domaća aktiva** - kada se ukupnim depozitima M3 dodaju kratkoročne i dugoročne obaveze bankarskog sistema u devizama prema inostranstvu (redovni klirinški računi, obaveze po kreditima, oročeni depoziti stranih lica i ostale obaveze prema inostranstvu).

Agregat neto domaća aktiva je jedno vrijeme imao veliki značaj jer su se preko njega pratila izvršavanja stand-by aranžmana sa M.M.F.

KVANTITATIVNA JEDNAČINA NOVCA

- ❖ **Kvantitativna jednačina novca** – izražava vezu između količine novca u optičaju i njenog obrta, na jednoj strani, i nivoa cijena i društvenog proizvoda na drugoj strani

Novac x brzina optičaja = Cijene x Društveni proizvod

$$M1 \times V = P \times Y$$

MONETARNI SISTEM - PONUDA I TRAŽNJA NOVCA

- ❑ Novac ne služi kao sredstvo razmjene, nego je i mjera vrijednosti roba i usluga.
- ❑ U novcu se izražavaju svi prihodi od prodaje roba, dohoci faktora proizvodnje i svi rashodi za kupovinu roba i usluga.
- ❑ Kao i svaka druga mjera i novac predstavlja jednu društvenu konvenciju.
- ❑ Ako je prihvaćena od svih i ako ljudi imaju povjerenja u nju, ta konvencija može da vrši svoju funkciju.
- ❑ Novac nije neutralan na kratak rok jer može da utiče na društveni proizvod i zaposlenost
- ❑ Bankarski sistem učestvuje i u kreiranju novca i u povlačenju novčane mase iz opticaja.

BANKARSKI SISTEM

- ❖ Na količinu novca u opticaju utiču svi dijelovi bankarskog sistema koji u osnovi mogu da se podijele u dvije grupe:
 - ❑ Poslovne banke - finansijski posrednici između zajmodavalaca i zajmoprimalaca. Kamata koju banka naplaćuje od svojih klijenata naziva se aktivnom kamatom, dok je pasivna kamata ona koju banka plaća svojim deponentima. Banka je samostalno finansijsko preduzeće koje posluje radi ostvarivanja dobiti. U tom smislu ona uvijek pokušava da ostvari pozitivnu razliku između kamata koje naplaćuje od svojih klijenata i kamata koje im ona plaća. Ta razlika predstavlja kamatnu marginu i ona čini osnov za prisvajanje profita u bankarstvu.
 - ❑ Centralna banka - pak predstavlja banku banaka koja u krajnjem slučaju kreditira sve ostale banke i ujedno je banka države
 - ❑ Primarni novac predstavlja osnovu novčanog sistema i najvećim dijelom se sastoji iz gotovine. Centralna banka emituje gotov novac.

POTRAŽNJA ZA NOVCEM

- ❑ Potražnja za novcem je spremnost da se drži realna masa novca.
- ❑ Što je veći dohodak pojedinih lica ili što su veći prihodi preduzeća to će oni da potražuju veću količinu novca.
- ❑ Porast vrijednosti društvenog proizvoda izaziva porast ukupne potražnje za novcem.
- ❑ Otvoreno je pitanje dohodovne elastičnosti potražnje za novcem. Drugim riječima za koliko procenata raste potražnja za novcem ako dohodak poraste za jedan procenat.
- ❑ Empirijski pokazatelji upućuju na zaključak da je dohodovna elastičnost potražnje za novcem manja od jedinice.
- ❑ Potražnja za novcem označava spremnost nebankarskih subjekata da drže kod sebe određenu količinu novca radi transakcionih potreba.

POTRAŽNJA ZA NOVCEM

- ❑ Osim dohotka i kamatna stopa utiče na spremnost tržišnih subjekata da drže kod sebe novac.
- ❑ Svako držanje novca podrazumijeva odricanje od kamatnog prihoda od alternativnih finansijskih instrumenata. To je još jedan primjer oportunitetnih troškova.
- ❑ Držanje novca ne stvara nikakve troškove, ali je sasvim sigurno da se držanjem novca propuštaju neki drugi prihodi.
- ❑ Rastom kamatnih stopa oportunitetni trošak držanja gotovog novca postaje sve veći i dolazi do odluke deponovanja sve većih količina gotovog novca u banke
- ❑ Porast mase novca u opticaju izaziva pad kupovne moći po novčanoj jedinici.

RAVNOTEŽA NA TRŽIŠTU NOVCA

- ❑ Potražnja za novcem predstavlja spremnost da se drži određena količina realnog novca. Ona zavisi od realnog dohotka domaćinstava, odnosno od realnog društvenog proizvoda i od kamatne stope.
- ❑ Realni novac jeste odnos novčane mase M prema nivou cijena P .
- ❑ Centralna banka može da kontroliše nominalnu ponudu novca, ali realna količina novca zavisi od opšteg kretanja cijena.
- ❑ Ako raste realni dohodak domaćinstava, onda domaćinstva mogu da kupe veću količinu roba i usluga, raste njihova transakciona tražnja za novcem, što sve ima za posljedicu da raste pritisak ka povećanju kamatne stope.
- ❑ Ravnoteža se uspostavlja u presjeku ponude i tražnje za novcem
- ❑ Kamatna stopa se mijenja sve do izjednačavanja ponude i tražnje za novcem

AGREGATNA TRAZNJA - POTROSNJA I INVESTICIJE

- ❖ Domaćinstva kupuju potrošna dobra, a preduzeća kupuju kapitalna dobra.
- ❖ Država kupuje i jedna i druga dobra u zavisnosti od prirode aktivnosti kojom se bave njeni organi.
- ❖ Državna preduzeća kupuju kapitalna dobra, a neprivredni državni organi kupuju potrošna dobra. Time smo zaokružili sve domaće kupce društvenog proizvoda.
- ❖ Neto izvoz, kao razlika između izvoza i uvoza, predstavlja neto kupovinu domaće proizvedenih roba i usluga od strane inostranih privrednih subjekata.
- ❖ Sve ove kupovine predstavljaju elemente ukupne ili agregatne potražnje za društvenim proizvodom
- ❑ Elementi agregatne tražnje su:
 - Potrošnja
 - Investicije
 - Robna potrošnja države
 - Neto izvoz ili izvoz manje uvoz

AGREGATNA TRAZŃNJA - POTROŠNJA I INVESTICIJE

- ❑ Agregatna tražnja predstavlja stranu planiranih ukupnih kupovina, dok društveni proizvod ili agregatna ponuda predstavljaju stranu planiranih ukupnih prodaja roba i usluga.
- ❑ Agregatnu tražnju obrazuju potrošnja, investicije, državne kupovine i kupovine (manje prodaje) iz inostranstva.
- ❑ Potencijalni društveni proizvod je onaj društveni proizvod koji bi se mogao dobiti ako bi svi faktori proizvodnje bili potpuno zaposleni.
- ❑ Stvarni društveni proizvod je stvarno proizvedeni društveni proizvod na osnovu stvarnog stepena korišćenja proizvodnih kapaciteta i nedovoljne zaposlenosti.

AGREGATNA TRAZŃNJA - POTROŠNJA I INVESTICIJE

- ❑ Kod nas je stvarni društveni proizvod do dva puta manji od potencijalnog društvenog proizvoda.
- ❑ Porast agregatne tražnje može da dovede do dva krajnja rezultata: da se očuvaju cijene uz porast proizvodnje i pad nezaposlenosti ili da se zadrži nezaposlenost uz porast cijena.
- ❑ Raspoloživi dohodak domaćinstva određuje njihovu potrošnju. On predstavlja onaj dohodak koji domaćinstva primaju od preduzeća, uvećan za transferne prihode koje dobijaju od države i umanjen za iznos poreza. Taj dohodak je raspoloživ za potrošnju ili štednju.
- ❑ Odnos potrošnje i raspoloživog dohodka predstavlja funkciju potrošnje.

AGREGATNA TRAZŃNJA - POTROŠNJA I INVESTICIJE

- ❑ Zbir pojedinačnih potrošnji domaćinstava obrazuje ukupnu agregatnu potrošnju i ona je funkcija veličine društvenog proizvoda.
- ❑ Odnos između ukupne potrošnje i ukupnog dohotka predstavlja prosječnu sklonost ka potrošnji
- ❑ Dohodak je najvažniji faktor koji određuje potrošnju, dok svi drugi faktori imaju drugorazredni značaj. Ti faktori su: kamatna stopa, životni ciklus potrošača, veličina njegove imovine i visina dohotka za koji potrošači očekuju da će permanentno trajati u budućnosti.
- ❑ Od mikroekonomskih odluka domaćinstava o potrošnji i štednji zavisi veličina makroekonomskog agregata ukupne potrošnje

AGREGATNA TRAZNJA - POTROSNJA I INVESTICIJE

- ❖ *Investicije su druga komponenta agregatne tražnje, pored potrošnje stanovništva*
- ❑ Investicije povećavaju fond proizvodnog bogatstva. One predstavljaju priraštaj kapitalnih dobara u jedinici vremena.
- ❑ Na investicije najviše utiču realna kamatna stopa. Ona predstavlja nominalnu kamatnu stopu umanjenu za stopu inflacije.
- ❑ Funkcija investicija pokazuje odnos realne kamatne stope i investicija. Rast kamatne stope obara investicije, jer povećava troškove investiranja, dok pad kamatne stope stimulise investicije, jer smanjuje troškove investiranja.
- ❑ Kamata predstavlja oportunitetni trošak upotrebe novčanog kapitala

AGREGATNA TRAZNJA - POTROSNJA I INVESTICIJE

- ❑ Kada stvarni društveni proizvod zavisi samo od agregatne tražnje, makroekonomska ravnoteža se uspostavlja preko mehanizma promjena zaliha proizvedenih roba i reakcije preduzeća na neplanirane promjene ovih zaliha
- ❑ U stanju ravnoteže ne postoje motivacioni faktori koji bi uticali na proizvođače da mijenjaju svoj obim proizvodnje. Međutim, ako je tako formirani proizvod ispod potencijalnog društvenog proizvoda, onda stanje ravnoteže ne obezbjeđuje automatski i stanje pune zaposlenosti
- ❑ Multiplikator je odnos između promjene ravnotežnog društvenog proizvoda i autonomne promjene agregatne tražnje, koja je izazvala promjene u proizvodnji

AGREGATNA TRAŽNJA - JAVNA POTROŠNJA I SPOLJNA TRGOVINA

- ❑ Država ima dvije vrste rashoda:
 - Prvu grupu koju nazivamo državnim javnom potrošnjom - čine rashodi za robnu javnu potrošnju, gdje spadaju državne kupovine roba i usluga, plate državnih i vojnih činovnika, rashodi za izgradnju i održavanje infrastrukture (putevi, komunikacije i sl.)
 - Transferna plaćanja - kao drugu grupu čine rashodi po osnovu plaćanja penzija, naknada po osnovu socijalnog osiguranja i nezaposlenosti, premije, regresi i subvencije preduzećima i naknada gubitaka javnim preduzećima
- ❑ Država odlučuje o javnoj potrošnji i o porezima radi pokrivanja javnih izdataka u okviru svoje fiskalne politike, gdje su najvažnije odluke o državnom budžetu.
- ❑ Pošto su javni izdaci istovremeno dio agregatne tražnje od koje zavisi visina stvarnog društvenog proizvoda, fiskalna politika utiče na opšti nivo zaposlenosti i stepen korišćenja proizvodnih kapaciteta, čime predstavlja sastavni dio državne stabilizacione politike.

AGREGATNA TRAZŃJA - JAVNA POTROŠŃJA I SPOLJNA TRGOVINA

- ❑ Trgovinski bilans ili neto izvoz predstavlja razliku izmedju izvoza i uvoza. Otvorena privreda ima značajan udio izvoza i uvoza u društvenom proizvodu, čime omogućava veliku razmjenu roba i usluga sa inostranstvom.
- ❑ Spoljna trgovina je korisna za sve zemlje jer proširuje podjelu rada i omogućava porast društvenog proizvoda koji ne bi nastao u domaćoj zatvorenoj privredi.
- ❑ Trgovinski bilans predstavlja razliku izvoza i uvoza roba. Platni bilans predstavlja razliku izvoza i uvoza roba, usluga i dohodaka od rada i kapitala.
- ❑ Suficit platnog bilansa postoji kada ukupan izvoz roba, usluga i faktorskih prihoda prelazi ukupan uvoz roba, usluga i isplata faktorskih dohodaka

AGREGATNA TRAZŃNJA - JAVNA POTROŠNJA I SPOLJNA TRGOVINA

- ❑ Suficit platnog bilansa podiže devizne rezerve zemlje, dok deficit platnog bilansa smanjuje devizne rezerve ili povećava zaduženost u inostranstvu.
- ❑ Izvoz podiže agregatnu tražnju i utiče na povećanje društvenog proizvoda. Uvoz zavisi od veličine društvenog proizvoda. Na uvoz i izvoz, takodje utiče realni devizni kurs eura.
- ❑ Uvoz predstavlja odliv kupovne snage u inostranstvo iz kružnog toka robe i novca domaće privrede. Izvoz predstavlja priliv kupovne snage iz inostranstva u kružni tok robe i novca domaće privrede.
- ❑ Porast realnog kursa podstiče suficit u spoljnoj trgovini, a pad realnog kursa utiče na formiranje deficita u razmjeni sa inostranstvom.
- ❑ Marginalna sklonost ka potrošnji uvozne robe predstavlja spremnost da se iz povećanog prihoda izdvoji jedan dio za dodatne kupovine roba iz uvoza

MAKROEKONOMIJA NA DJELU - FISKALNA I MONETARNA POLITIKA

- ❑ Ekonomska politika predstavlja niz mjera koje država preduzima radi ostvarivanja pune zaposlenosti i dostizanja potencijalnog društvenog proizvoda.
- ❑ Najvažnije ekonomske politike su: politika cijena, fiskalna politika, spoljnotrgovinska i devizna politika, novčana i kreditna politika, politika dohodaka, industrijska i agrarna politika.
- ❑ Izmedju ciljeva koje ekonomske politike žele da ostvare može da postoji konflikt, tako da se ostvarivanje jednog cilja postiže na teret odbacivanja nekog drugog cilja.
- ❑ Ekonomske politike su medjusobno povezane jer su oblasti na koje se odnose, takodje medjusobno povezane, zato se kombinuju ekonomske politike.

MAKROEKONOMIJA NA DJELU - FISKALNA I MONETARNA POLITIKA

- ❑ Robna i novčana tržišta su povezana i zajednički se formira njihova ravnoteža.
- ❑ Stanje na tržištu roba pokazuje da rast kamatne stope obara društveni proizvod, dok pad kamatne stope povećava društveni proizvod.
- ❑ Nizak društveni proizvod postoji ako su male investicija i potrošnja, koje zavise od kamatne stope i količine novca u opticaju.
- ❑ Budžetski deficit može da se eliminiše povećanjem poreskih prihoda i smanjivanjem javne potrošnje.
- ❑ Porast poreskih prihoda smanjuje raspoloživi dohodak i potrošnju domaćinstva, čime smanjuje agregatnu tražnju, što dovodi do pada društvenog proizvoda.

MAKROEKONOMIJA NA DJELU - FISKALNA I MONETARNA POLITIKA

- ❑ Smanjivanje javne potrošnje izaziva dalji pad agregatne tražnje i podstiče pad društvenog proizvoda
- ❑ Restriktivna fiskalna politika povećava poreze i smanjuje državne izdatke. Ekspanzivna fiskalna politika smanjuje poreze i povećava državne izdatke.
- ❑ Restriktivna fiskalna politika smanjuje deficit javne potrošnje, ali povećava nezaposlenost. Ekspanzivna fiskalna politika smanjuje nezaposlenost, ali povećava deficit javne potrošnje.
- ❑ Konflikt makroekonomskih ciljeva – postoji kada je nemoguće ostvariti više poželjnih ciljeva u isto vrijeme
- ❑ Emisija novca omogućava povećanje kredita, prije svega u obrtni kapital, i izaziva pad kamatnih stopa. Zato rastu investicije i agregatna tražnja, što podstiče porast proizvodnje i zaposlenosti.

MAKROEKONOMIJA NA DJELU - FISKALNA I MONETARNA POLITIKA

- ❑ Ekspanzivna monetarna politika povećava emisiju novca, dok restriktivna monetarna politika smanjuje količinu novca u opticaju.
- ❑ Ekspanzivna monetarna politika podstiče rast društvenog proizvoda i zaposlenost, restriktivna monetarna politika destimuliše privredni rast i povećava nezaposlenost.
- ❑ Kenzijanci vjeruju u efikasnu fiskalnu politiku i drže monetarnu politiku neefikasnom, monetaristi obrnuto.
- ❑ Stav o privremenoj efikasnosti monetarne politike se zasniva na uvjerenju da kamatna stopa ne utiče na potražnju za novcem i da pad realne kamatne stope može da nastupi samo ako privredni subjekti nisu predvidjeli rast ponude novca i nisu na vrijeme podigli svoje cijene.

AGREGATNA PONUDA I TRAZNJA - PROMJENLJIVE CIJENE

- ❑ Agregatna tražnja nastaje sabiranjem ili agregiranjem pojedinačnih tražnji domaćinstava, države i inostranstva, ali je ona nešto više od njihovog prostog zbira.
- ❑ Ona pokazuje sve kombinacije cijena i agregatne tražnje pri kojima se uspostavlja ravnoteža na robno novčanim tržištima.
- ❑ S nižim cijenama raste realna masa novca, opada kamatna stopa i rastu investicije i potrošnja. Zbog toga niže cijene izazivaju rast agregatne tražnje.
- ❑ Pri višim cijenama opada realna masa novca, rastu kamatne stope koje izazivaju pad investicija i potrošnje.
- ❑ Inflaciona očekivanja predstavljaju predviđanja privrednih subjekata u pogledu budućeg kretanja cijena.

AGREGATNA PONUDA I TRAŽNJA - PROMJENLJIVE CIJENE

- ❑ Inflacija predstavlja porast opšteg nivoa cijena u privredi. Deflacija je suprotna pojava i predstavlja pad opšteg nivoa cijena. I jedna i druga se mjeri stopama rasta, odnosno stopama pada cijena.
- ❑ Agregatna ponuda nastaje sabiranjem svih pojedinačnih ponuda preduzeća. Kriva agregatne ponude izražava odnos između opšteg nivoa cijena i ukupne ponude roba.
- ❑ Što su cijene veće to je i agregatna ponuda veća i obratno. Sa opadanjem cijena opada i agregatna ponuda.
- ❑ Rast cijena je brži od rasta plata, tako da opadaju realne plate radnika i preduzeća ostvaruju veći profit povećavanjem zaposlenosti i proizvodnje. Kada padaju cijene, one padaju brže nego plate, tako da rastu realne plate radnika što tjeraju preduzeća da otpuštaju radnike i smanjuju proizvodnju.

AGREGATNA PONUDA I TRAZNJA - PROMJENLJIVE CIJENE

- ❑ Rigidnost plata podrazumijeva da se nominalne plate sporije mijenjaju od promjena cijena
- ❑ Fiskalna i monetarna politika utiču na promjenu agregatne ponude i tražnje.
- ❑ Ekspanzivna fiskalna i monetarna politika na kratak rok, povećavaju agregatnu tražnju i društveni proizvod uz fiksne cijene. Na srednji rok rastu cijene i dolazi do uravnotežavanja srednjoročne agregatne ponude i agregatne tražnje. Na dugi rok dolazi do promjena na strani agregatne ponude, čime se uz dalje prilagođavanje cijena uravnotežavaju agregatne tražnja i dugoročna agregatna ponuda.
- ❑ Kod restriktivne je obrnuto. Na kratak rok pada agregatna tražnja i društveni proizvod. Na srednji rok padaju cijene i dolazi do uravnoteženja uz manji pad društvenog proizvoda od početnog pada. Na dugi rok, dolazi do oporavka agregatne ponude, do daljeg prilagođavanja cijena i uravnoteženja agregatne tražnje i dugoročne agregatne ponude

INFLACIJA U OTVORENOJ PRIVREDI

- ❑ Hronična inflacija je dugotrajan proces u kome iz godine u godinu polako, ali stalno rastu cijene. Jednokratna inflacija predstavlja trenutni porast cijena koji nestaje poslije izvjesnog vremena. Hiper inflacija - mjesečni rast cijena prelazi 50%.
- ❑ Po jednom shvatanju inflacija je čist monetarni fenomen i ona nastaje isključivo zbog povećane količine novca u opticaju.
- ❑ Po drugom shvatanju inflacija nastaje zbog deficita javne potrošnje ili zbog deficita platnog bilansa. Platni bilans predstavlja račun prihoda i rashoda koji jedna zemlja ima u razmjeni sa inostranstvom.
- ❑ Nominalni kurs nacionalne valute predstavlja odnos razmjene nacionalne valute prema stranim valutama.
- ❑ Realni kurs nacionalne valute pokazuje skupoću domaćih roba u odnosu na strane robe.
- ❑ Devalvacija predstavlja pad realnog deviznog kursa nacionalne valute. Revalvacija je porast realnog deviznog kursa nacionalne

INFLACIJA U OTVORENOJ PRIVREDI

- ❑ Devalvacija nastaje kada se promjeni naviše nominalni kurs nacionalne valute, a revalvacija nastaje kada se promjeni naniže nominalni kurs nacionalne valute.
- ❑ Fiksni nominalni kurs nacionalne valute postoji kada se zvanično utvrdi odnos nacionalne valute prema stranom novcu i kada se sve kupovine i prodaje deviza vrše po tom kursu nezavisno od količine razmjenjenih deviza.
- ❑ Kada realni kurs raste, poskupljuju domaće robe u odnosu na strane robe, smanjuje se izvoz a povećava se uvoz, čime se povećava deficit u razmjeni sa inostranstvom.
- ❑ Pad realnog deviznog kursa pojeftinjuje domaće robe u odnosu na strane robe, povećava izvoz, a smanjuje uvoz i formira suficit u razmjeni sa inostranstvom.

INFLACIJA U OTVORENOJ PRIVREDI

- ❑ Devalvacija izaziva porast emisije novca i utiče na rast cijena.
- ❑ Država može da finansira deficit javne potrošnje zaduživanjem kod domaćih privrednih subjekata u inostranstvu ili kod Centralne banke.
- ❑ Zaduhivanjem u zemlji radi finansiranja deficita javne potrošnje raste domaći javni dug. Zaduhivanjem u inostranstvu radi pokrivanja budžetskog deficita raste spoljni dug zemlje.
- ❑ Emisiona dobit predstavlja razliku između nove emisije gotovog novca i troškove njegovog štampanja i kovanja.
- ❑ Emisija novca i devalvacija dovodi do hiperinflacije u kojoj domaći novac u potpunosti gubi svoju kupovnu snagu.

INFLACIJA U OTVORENOJ PRIVREDI

- ❑ Stabilizacija cijena može da se ostvari prestankom emisije novca, otklanjanjem budžetskog deficita, stabilizacijom deviznog kursa i privremenim zamrzavanjem plata i cijena.
- ❑ Od makroekonomske politike se očekuje stabilnost cijena i puna zaposlenost.
- ❑ Makroekonomska politika može da se vodi na osnovu čvrstih pravila ili od slučaja do slučaja na osnovu diskrecionog odlučivanja države.
- ❑ Povjerenje u makroekonomsku politiku teško se stiče a lako gubi. Nezavisna centralna banka doprinosi uspostavljanju takvog povjerenja.
- ❑ Čvrsta pravila se odnose na monetarnu i fiskalnu politiku

MIKROEKONOMIJA - POTROŠAČKA TRAŽNJA: RACIONALNI POTROŠAČI I CIJENE

- ❑ Domaćinstva donose odluke za izvore dohodaka, za podjelu raspoloživog dohotka na tekuću potrošnju i štednju, na konkretne kupovine roba i usluga i na raspolaganje uštedjenom imovinom.
- ❑ Domaćinstva posmatramo kao potrošačku jedinicu. Potrošač je ograničen veličinom raspoloživog dohotka, jer ne može da potroši više nego što mu to dozvoljava porodični budžet.
- ❑ Budžetsko ograničenje predstavlja skup roba i usluga koje potrošač može sebi da priušti na osnovu datog dohotka i tržišnih cijena.
- ❑ Potrošačka preferencija - mogućnost rangiranja različitih kombinacija potrošnje
- ❑ Potrošači su sposobni da rangiraju različite potrošačke korpe dobara, da su u tome dosljedni i da se uvijek radije biraju više roba nego manje roba.
- ❑ Spremnost nekog domaćinstva da kupi određenu količinu roba pri odgovarajućim cijenama predstavlja oblik potrošačke tražnje.

MIKROEKONOMIJA - POTROŠAČKA TRAŽNJA: RACIONALNI POTROŠAČI I CIJENE

- ❑ Potrošač tako vrši izbor da na osnovu datog novčanog dohotka i poznatih cijena uvijek nastoji da ostvari što veću moguću korist od potrošnje.
- ❑ Kod normalnih roba rast novčanog dohotka izaziva rast njihove potrošnje. Kod inferiornih roba rast novčanog dohotka izaziva pad njihove potrošnje. Princip je da niže cijene povećavaju potražnju, a više cijene smanjuju potražnju.
- ❑ Efekat dohotka postoji kada promjena cijene neke robe mijenja realni dohodak potrošača ili povećava ili smanjuje njegovu sposobnost da kupuje druge robe.
- ❑ Efekat supstitucije postoji kada jedna roba postaje jeftinija ili skuplja u odnosu na drugu robu, zbog čega potrošač povećava ili smanjuje njenu potražnju u odnosu na drugu robu.
- ❑ Čist efekat supstitucije podrazumijeva eliminisanje efekta dohotka i promjenu plana potrošnje u okviru datog realnog dohotka.

MIKROEKONOMIJA - POTROŠAČKA TRAŽNJA: RACIONALNI POTROŠAČI I CIJENE

- ❑ Porezi mijenjaju cijene roba i pokreću djelovanje efekta dohotka i efekta supstitucije.
- ❑ Tržišna tražnja predstavlja zbir pojedinačnih tražnji svih potrošača za odgovarajućom vrstom robe.
- ❑ Cjenovna elastičnost tražnje pokazuje za koliko se procenata promijeni potražnja, ako se cijena promijeni za jedan odsto.
- ❑ Dohodna elastičnost tražnje pokazuje za koliko se procenata promijeni tražnja, ako se dohodak promijeni za jedan odsto.
- ❑ Porezi povećavaju cijene i fiskalni prihod, ali smanjuju potrošački višak. Subvencije smanjuju cijene, ali više koštaju poreske obveznike nego što povećavaju blagostanje potrošača
- ❑ Subvencije smanjuju cijene, ali više koštaju poreske obveznike nego što povećavaju blagostanje potrošača

PROIZVODNJA I TROŠKOVI

- ❑ Preduzeće predstavlja organizacioni oblik u kome se odvija proces proizvodnje. Proizvodnja počinje s ulaganjima rada, kapitala i zemlje, a završava se sa stvaranjem proizvoda sa tržišta. Pribavljanje faktora proizvodnje košta preduzeće, dok prodaja robe donosi prihod. Razlika između prihoda i troškova jeste profit, što je cilj poslovanja preduzeća.
- ❑ Proizvodnja je proces prerade materijalnih dobara iz prirode radi stvaranja dobara za ličnu i investicionu potrošnju.
- ❑ Faktori proizvodnje su rad, kapital i prirodni resursi.
- ❑ Prosječan proizvod rada predstavlja odnos između ukupnog obima proizvodnje i angažovanih časova rada. Ukupan obim proizvodnje/Ukupni časovi rada.

PROIZVODNJA I TROŠKOVI

- ❑ Marginalni proizvod pokazuje promjenu u ukupnom obimu proizvodnje koja je nastala zbog toga što je zaposlenost porasla za jedan radni sat.
- ❑ Na dugi rok svi su faktori proizvodnje varijabilni i među njima postoji mogućnost substitucije. Porast upotrebe jednog faktora proizvodnje nastaje na teret smanjenja upotrebe drugog faktora proizvodnje.
- ❑ Kada ekonomisti obračunavaju troškove, oni vode računa i o oportunitetnim troškovima . Oportunitetni trošak predstavlja najveću propuštenu dobit koja bi nastala da je izabrana neka druga upotreba rada , kapitala ili zemljišta.
- ❑ Svaki faktor proizvodnje ima svoje oportunitetne troškove. U poljoprivredi je važan oportunitetni trošak zemlje.
- ❑ Ekstra profit je razlika između knjigovodstveno obračunatog profita i oportunitetnih troškova. Postojanje ekstra profita motiviše vlasnika na proizvodno angažovanje vlastitih faktora proizvodnje.

PROIZVODNJA I TROŠKOVI

- ❑ Troškovi predstavljaju izdatke za upotrebu faktora proizvodnje. Preduzeća obavljaju proizvodno poslovanje na principu minimizacije troškova .
- ❑ Optimalni obim proizvodnje postoji tamo gdje se dati nivo proizvodnje stvara uz najniže troškove.
- ❑ Kratkoročni troškovi se dijele na fiksne i varijabilne. Fiksni troškovi ne zavise od obima proizvodnje, dok varijabilni troškovi zavise od obima proizvodnje . Ukupni troškovi predstavljaju zbir fiksnih i varijabilnih troškova.
- ❑ Prosječni troškovi pokazuju koliko u prosjeku košta proizvodnja roba i dobijaju se tako što se ukupni troškovi podijele sa ukupnim obimom proizvodnje. $\text{Prosječni troškovi} = \frac{\text{Ukupni troškovi}}{\text{Obim proizvodnje}}$.
- ❑ Marginalni troškovi pokazuju koliko košta proizvodnja još jedne jedinice proizvoda i dobijaju se tako što se priraštaj troškova podijeli s priraštajem proizvodnje. $\text{Marginalni troškovi} = \frac{\text{Priraštaj troškova}}{\text{Priraštaj proizvodnje}}$.

TRŽIŠTE POTPUNE KONKURENCIJE

- ❑ Tržište potpune konkurencije definišemo na osnovu sljedećih karakteristika:
 - Brojni učesnici – gdje postoji veliki broj kupaca i prodavaca
 - Homogene robe – robe se međusobno ne razlikuju bitno po svojim svojstvima i kvalitetu, tako da je kupcima skoro svejedno čiju će robu kupiti
 - Slobodan ulazak i izlazak iz grane – nova preduzeća slobodno ulaze na tržište, a u slučaju opadanja dobiti, slobodno prestaju sa radom i izlaze iz tržišta
 - Potpuna obaviještenost – svaki potrošak i svako preduzeće su obaviješteni o cijenama proizvoda i raspoloživim količinama

TRŽIŠTE POTPUNE KONKURENCIJE

- ❑ Konkurentsko preduzeće proizvodi i prodaje robu na potpuno konkurentskom tržištu. Ono svojom politikom cijena ne može da utiče na ukupno kretanje cijene proizvoda, jer je udio njegovih prodaja mali u ukupnim tržišnim transakcijama
- ❑ Pojedinačna ponuda predstavlja spremnost preduzeća da u zavisnosti od visine cijena iznese na prodaju odgovarajuću količinu robe. Veća cijena-veća ponuda, i obratno
- ❑ Minimizacija gubitka – je proces prilagođavanja preduzeća koje ima fiksne troškove koje ne može pokriti iz cijena.
- ❑ Tržišna ponuda predstavlja zbir svih pojedinačnih namjera da se iznesu robe iste vrste na tržište radi prodaje

TRŽIŠTE POTPUNE KONKURENCIJE

- ❑ Ravnoteža na tržištu neke robe postiže se kada dođe do izjednačavanja ponude i tražnje
- ❑ Proizvođački višak predstavlja razliku između tržišne cijene i minimalne cijene prihvatljive za preduzeće da iznese na prodaju još jednu robnu jedinicu
- ❑ Neto marginalna korist je razlika između marginalne koristi od potrošnje dodatne jedinice proizvoda i marginalnih troškova nužnih za proizvodnju te iste dodatne jedinice proizvoda
- ❑ U stanju ravnoteže marginalna korist je jednaka marginalnim troškovima, koji u stvari izražavaju oportunitetne troškove za vlasnike faktora proizvodnje

EKSTERNI EFEKTI I JAVNA DOBRA

- ❑ Eksterni efekti su troškovi ili koristi koji nastaju za treća lica u tržišnim transakcijama između kupaca i prodavaca, a koji nijesu obuhvaćeni tržišnom cijenom
- ❑ Eksterni efekti se dijele na pozitivne i negativne u zavisnosti od toga da li predstavljaju koristi ili troškove za treća lica
- ❑ Kouzova teorema traži od suda da naknadu štete određuje na osnovu principa ekonomske efikasnosti a ne pravednosti, jer slobodna razmjena vlasničkih prava će inače dovesti do takvog rješenja.
- ❑ Kod rješavanja pitanja već učinjene štete vrijedi princip odgovornosti i pune naknade. Kod rješavanja problema buduće štete razdvajaju se djelatnosti od privatnog i opšteg interesa

EKSTERNI EFEKTI I JAVNA DOBRA

- ❑ Javna dobra su ona dobra koja se kolektivno koriste od svih lica bez obzira da li oni plaćaju ili ne za njihovu potrošnju
- ❑ Privatna dobra uvijek odražavaju privatnu korist kupca koji svojom potrošnjom isključuje sva ostala lica iz njihovog uživanja
- ❑ Ponuda i tražnja javnih dobara se određuje na osnovu marginalnih društvenih troškova i marginalne društvene korisnosti.
- ❑ Problemom besplatnog jahanja nazivamo situaciju gdje pojedinci manje doprinose podmirivanju troškova javnih dobara, nego što im ona pružaju marginalnu korist, nadajući se da će drugi dovoljno platiti za njihovu proizvodnju

TRŽIŠTE RADNE SNAGE

- ❑ Tržište radne snage ne funkcioniše na isti način kao druga robna tržišta
- ❑ Na tržištu rada postoji dugoročna neravnoteža - opadanje realnih plata i rast nezaposlenosti
- ❑ Pod segmentiranjem tržišta rada podrazumijevamo njegovu podjelu na posebne djelove između kojih postoje prepreke za seljenje radne snage tako da ne dolazi do ujednačavanja plata za istu vrstu rada
- ❑ Radnička participacija podrazumijeva funkcionisanje tržišta radne snage
- ❑ U težnji maksimizacije profita, privatni vlasnik zapošljava nove radnike sve dok je njihova marginalna produktivnost veća od tržišno određene cijene rada

TRŽIŠTE RADNE SNAGE

- ❑ Društvena preduzeća nastoje maksimizirati dobit po radniku radi isplate što veće zarade koji se sastoje iz tržišno određene plate i udjela zaposljenih u profitu preduzeća
- ❑ Društvena preduzeća zapošljavaju nove radnike sve dok se njihova marginalna produktivnost ne izjednači s prosječnim dohotkom po radniku preduzeća
- ❑ Dohodak po radniku se određuje kao razlika između ukupnog prihoda i troškova upotrebe društvenog kapitala, sve to podijeljeno sa brojem zaposljenih radnika
- ❑ Individualna kriva potražnje za radnom snagom kod privatnih preduzeća je elastična i ima negativan nagib. Veće plate – manje radnika i obrnuto

TRŽIŠTE RADNE SNAGE

- ❑ Individualna kriva potražnje za radnom snagom društvenih preduzeća je neelastična i ne reaguje na promjenu tržišno određenih plata zaposljenih.
- ❑ Društvena preduzeća sporo i blago reaguju na promjenu plata i drugih uslova na tržištu radne snage
- ❑ Tržišna kriva tražnje za određenom vrstom rada predstavlja skup svih individualnih krivih potražnje za tom vrstom rada
- ❑ Na pojedinačnu ponudu rada efekat povećanog dohotka motiviše ljude da rade manji broj radnih sati
- ❑ Efekat supstitucije pri porastu plata, po pravilu motiviše ljude da rade više i intenzivnije

TRŽIŠTE RADNE SNAGE

- ❑ Kriva ponude rada ima tri dijela:
 - U donjem dijelu, pri nižim platama, svako povećanje plate izaziva porast ponude rada
 - U drugom dijelu, pri višim platama, porast plata ne povećava ponudu rada tako da se kriva ponude pretvara u vertikalnu pravu liniju
 - Pri veoma visokim platama ponuda rada se smanjuje i kriva ponude se okreće ulijevo
- ❑ Tržišna kriva ponude rada predstavlja skup svih pojedinačnih ponuda rada
- ❑ Ravnoteža na tržištu rada podrazumijeva poklapanje tržišne ponude i tržišne tražnje

TRŽIŠTE RADNE SNAGE

- ❑ Minimalne plate predstavljaju najniži nivo ispod koga se ne može obrazovati tržišna cijena rada. Način određivanja najniže cijene rada predviđen je kolektivnim ugovorom
- ❑ Kolektivni ugovor predstavlja opšti pravni okvir kojim se određuju sva pitanja vezana za radne odnose. Kolektivni ugovor zaključuju sindikat i privredna komora, s tim što se uz njih pojavljuje i vlada, kao treća ugovorna strana
- ❑ Opšti kolektivni ugovor uređuje prava i obaveze iz radnog odnosa svih radnika, dok se posebnim kolektivnim ugovorom uređuju prava i obaveze iz radnog odnosa u pojedinim djelatnostima i oni se odnose samo na radnike i poslodavce

TRŽIŠTE KAPITALA

- ❑ Kapital predstavlja vrijednost koja se oplođuje, bez obzira na svoj konkretan oblik oplodnje
- ❑ Kapital ima dva osnovna pojavna oblika
 - Realni oblik - gdje kapital egzistira kao sredstvo za proizvodnju: mašine, oprema, postrojenja, zgrade i drugi objekti, zalihe poluproivoda, zalihe gotove robe
 - Finansijski oblik - gdje kapital egzistira u različitim finansijskim instrumentima koji donose prihod svome vlasniku. Ti instrumenti mogu biti: novčani krediti, štedni ulozi, obveznice, dionice, komercijalni zapisi i slično.
- ❑ Investicijama se stvara novi realni kapital

TRŽIŠTE KAPITALA

- ❑ *Diskontovanje* - predstavlja postupak svođenja kapitalnih prihoda i izdataka na istu vremensku jedinicu mjere
- ❑ Zajmovni kapital je ona vrsta finansijskog kapitala koja se upotrebljava radi odobravanja novčanih kredita
- ❑ Kamata predstavlja cijenu za upotrebu zajmovnog kapitala i određuje se kao procenat od pozajmljenog kapitala obračunat na period od godinu dana
- ❑ Tražnja za zajmovnim kapitalom je obrnuto srazmjerna visini kamatne stope
- ❑ *Realna kamatna stopa* - je približno jednaka razlici između nominalne kamatne stope i stope inflacije

TRŽIŠTE KAPITALA

- ❑ Neto sadašnja vrijednost predstavlja razliku između sadašnje vrijednosti svih budućih prihoda od investicija i tekućih investicionih rashoda
- ❑ Preduzeća mogu svoj neophodni kapital za poslovanje sticati na tri načina:
 - Akumulacijom ostvarene dobiti i njenim ponovnim investiranjem u preduzeće
 - Zaduživanjem kod banaka i ostalih kreditnih institucija
 - Pribavljanjem kapitala na finansijskom tržištu, odnosno na tržištu kapitala
- ❑ Obveznice i akcije su dva najznačajnija finansijska instrumenta tržišta kapitala

TRŽIŠTE KAPITALA

- ❑ Osnovni tipovi rizika na tržištu kapitala su:
 - *Finansijski rizik* – koji izražava mogućnost ili vjerovatnoću da korisnik kredita neće izvršiti preuzetu obavezu u cjelosti ili djelimično, odnosno da se neće pridržavati preuzetih obaveza
 - *Tržišni rizik* – likvidnosti nastaje u situacijama kada se finansijski instrumenti prodaju prije konačnog roka dospijea
 - *Rizik kupovne snage* – povezan je sa nepovoljnim ishodom plasmana hartija od vrijednosti u uslovima inflacije
 - *Cjenovni rizik* – je rizik da će se tržišna vrijednost finansijskog instrumenta smanjiti zbog promjene kamatne stope

TRŽIŠTE KAPITALA

- Postoje tri osnovne vrste tržišta kapitala:
 - Primarno tržište kapitala – gdje se obavlja plasman nove emisije akcija. Učesnici na tržištu su AD društva koja izdaju novu emisiju akcija i finansijski posrednici. Banke imaju ključnu ulogu na primarnom tržištu kapitala
 - Sekundarno tržište kapitala – gdje su predmet kupovine i prodaje već izdate akcije. Osnovni finansijski posrednici su brokeri i dileri.
 - Treća tržišta kapitala – su tržišta na kojima posluju brokerske firme koje ne žele da plaćaju proviziju regularnim berzama. Ova tržišta nijesu javna tržišta i čine ih grupe preduzeća koja su manje više međusobno nezavisna.